

Utskrift fra intervju med

Odvar Nordli,

Statsminister 15.01.1976–04.02.1981

Gjennomført 24. juni 2005 i Tangen Samfunnshus.

Intervjuere:

Forsker Trond Bergh

Professor Even Lange

Professor Helge Pharo

Transkribert av Marit Roland Udnæs

Redigert av Jan Gausemel

Forum for samtidshistories intervjuprosjekt 2005

Lange: Først vil jeg si takk for at du ville komme og snakke med oss i dag, Odvar Nordli. Vi vil gjerne begynne med å høre hvordan du kom inn i politikken, og hvilke tanker du hadde om hva du skulle være med på da du startet.

Nordli: Jeg vokste opp her på Tangen. Det var et lite sted uti skogbygda med 3–400 sjeler. Det utviklet seg til et hardt klassesamfunn. Thranitterbevegelsen hadde sterke røtter her, Radikale Venstre kom senere og startet de første arbeiderforeningene. Men størst betydning tror jeg anleggsarbeiderne hadde; jernbanearbeiderne og de som bygde kraftverket. Når jeg tar dette med, så er det fordi at vi lærte fort organisasjonskulturen. Tangen var delt i to; det var de som eide, og de som ikke eide. Eller det var de som hadde fast arbeid, og de som ikke hadde det. Jeg kan nevne at selv om det er et lite sted, så hadde vi to fotballbaner, en for sosialistene og en for borgerskapet. Vi hadde to skibakker etter samme mønsteret, og nåde den som tok feil. Jeg kom inn, eller rettere sagt, ble meldt inn i Arbeidernes Idrettsforbund i 1938–39.

Lange: Du ble meldt inn, men hvem var det som meldte deg inn?

Nordli: Min far. Det var vel den gangen man fikk partiboka i konfirmasjonsgave. Nå, han hadde satt seg fore at jeg skulle bli skiløper, og det gikk heller dårlig. Men jeg kom inn i miljøet. Vi fikk krig. Okkupasjon i ei tid i ungdommen da man jo er svært mottagelig og påvirkelig. Det gjorde voldsomme inntrykk. Det som gjorde at – ja, jeg fikk aldri noen folkeskoleeksamen, tyskerne stengte skolen, og jeg begynte som brenneriarbeider, ble medlem av Skog og Land, og det var ingen spøk –

Lange: Det var altså brenneri her på Tangen?

Nordli: Ja.

Lange: Og det gikk for fullt under krigen?

Nordli: Ja. Vi produserte sprit, og så oppdaget vi at tyskerne hadde bruk for dette her. Det ble en patriotisk handling å stjele sprit, og du verden hvor patriotismen blomstret på Tangen. Men min store drøm, det var å bli forstmann. Det lot seg ikke gjøre. Mulighetene lå ikke der. Og det er vel dette samfunnet som skapte holdninger. Det å se på arbeidsløse mennesker stå langs veien på Tangen med tomkasse og vente på matbilen fra kommunen. Denne enorme

menneskelige fornedrelsen, det å se på unge mennesker som ikke hadde noen mulighet til utdanning, alt det som de så gjerne ønsket. Arbeidsløse unge mennesker, der fattigkassa var det store spøkelset.

Jeg hadde en god barndom. Jeg hadde to sterke foreldre. Vi var en liten familie, og vi var heldige, vi ble ikke sjuke. Men jeg opplevde hva arbeidsløshet var for noe. Det var vel dette her som til slutt førte til at man gikk aktivt inn i politikk for å forandre et samfunn som man så som urimelig –

Lange: Men faren din, han ble også rammet av arbeidsløshet, eller?

Nordli: Det hendte nok. Han hadde jobb om vinteren på brenneriet, og om sommeren så var han ekstraarbeider på jernbanen. Men det var noen sånne mellomlegg der, som ikke var gode. Og det er vel de opplevelsene der som gjort at jeg gjennom hele mitt liv har gjort alt jeg kan for å forhindre arbeidsløshet. Nå! Det var bakgrunnen.

Lange: Nettopp. Men du valgte da også å gå inn i en utdanningsvei, for, som du sa, å bli forstmann. Du gikk på handelsgymnaset, og det høres vel kanskje mer merkantilt ut enn det var?

Nordli: Da skolen ble stengt, så leste jeg sammen med Ingeborg Refling Hagen, inntil også hun ble arrestert. Jeg håper det ikke var min skyld at det gikk sånn. Så leste jeg sammen med hennes søster og tok realskoleeksamen som privatist. Handelsgymnasiet, hvorfor det? Ja, det var rett og slett for på en raskest mulig måte å skaffe seg et grunnlag for å få et arbeid. Deretter tok jeg artium som privatist ved siden av jobben min. Men målet var jo å bli forstmann, men det oppdaget jeg jo ganske fort at ikke var mulig. Og så ble det politikk.

Lange: Ja, og du kom tidlig inn i kommunestyret her og ble valgt til varaordfører ganske ung.

Nordli: Ja.

Lange: Og da hadde du vel en sterk vilje til å gå inn i dette arbeidet, siden du kom så raskt inn i posisjon?

Nordli: Ja, jeg var jo resultat av et ungdomsopprør. Vi organiserte et flertall i representantskapet i Stange Arbeiderparti og feide de gamle gubba vekk. Her skulle det nye krefter inn, det eneste vi sparte, var en skotøyarbeider i fra Ottestad, for han var jo formann i Hedmark Samorganisasjon, og han syntes vi vi burde spare, men resten tok vi.

Lange: Det var ikke bare fordi de var gamle, går jeg ut fra. Det var vel fordi dere ville noe annet enn dem?

Nordli: Det var nok begge deler. Nå, det var ikke bare det, det var uro i partiet; oppgjøret med kommunistene var en vond sak herover Hedmarksdistriktene, og kløyvingen i partiet som liksom i formen var gjort unna i 20-årene, den satte spor, og den levde vi med, slik at det var generasjonsmotsetninger og også politiske motsetninger.

Lange: Hvordan stilte du deg til dette oppgjøret, hva var det du mente burde gjøres annerledes?

Nordli: Vel, hvorvidt vi mente det skulle gjøres annerledes, det er jeg ikke så sikker på, men vi ville gjøre det raskere. Vi ville bygge ut skoleverket. Vi hadde jo satt allerede da som mål den niårige enhetsskolen. Og det å få en rask utvikling av skoleverket var for oss utrolig viktig. Som en kuriositet kan jeg nevne at vi fikk igjennom en ordning slik at barnehjemsbarna i Stange skulle få videre utdanning. Det var jo ikke så mange av dem, men for oss betydde det mye. Det var å legge til rette for boligbygging. Vi hadde jo boligmangel her over distriktet. Det å legge til rette for utvikling av arbeidsplasser var viktig. Og vi sloss for en kulturpolitikk der kulturen skulle ut til folket; det lyktes nå bare sånn passe. Om det var kulturens feil eller det var vår feil, det vet ikke jeg, men det var disse tingene som sto først for oss, og som vi sloss for.

Lange: Nettopp. Men dette var da med utgangspunkt i miljøet i Hedmark AUF.

Nordli: Ja.

Lange: Det vanlige bildet av AUF på den tida var jo at de var ganske tamme lam, ingen opprørere. Men dere gjorde altså et slags opprør, eller – du brukte det ordet, dere var aktivister da, i alle fall.

Nordli: Ja, vi syntes det gikk for smått. Det var for puslete dette her. Nå, vi slo jo av oss noen horn, etter hvert. Men jeg tror nok at vår innsats betydde mye for den utviklingen som det stort sett også etter hvert ble enighet om.

Lange: Men det var veldig konsentrert om de lokale, konkrete utbedringssakene –

Nordli: Ja.

Lange: – og ikke storpolitikk i vanlig forstand.

Nordli: Nei, det kom nok i annen rekke for oss, men samtidig med dette arbeidet i kommunestyret og så videre, så var vi jo også aktive innenfor fagbevegelsen, og ikke minst når det gjaldt utviklingen av skogbruket, skog og jord, som betydde mye. Vi sloss for at skogsarbeideren skulle ha helårs arbeid, at han skulle ha pensjon. Vi sloss for at småbrukerne skulle få tilleggsjord og ikke minst skog til skogløse bruk. Alt dette her var fanesaker for oss.

Pharo: Kunne jeg bare legge til – du snakket om det delte samfunnet i mellomkrigstiden. Hvor lenge inn i etterkrigstiden vil du si at det varte?

Nordli: Det varte ikke inn i etterkrigstida –

Pharo: Det gjorde ikke det, nei.

Nordli: Neida, da frigjøringen kom i 1945, så var det et helt annet samfunn som kom ut. De gamle motsetningene var stort sett blitt borte under krig og okkupasjon. Og det første tegn på det her på Tangen var jo at de to idrettslagene slo seg sammen til ett idrettslag. Slik at krigen og okkupasjonen, den visket vekk mye av disse harde motsetningene. Men det som da sto igjen, var jo en inspirerende innsats for gjenreising og oppbygging, som inspirerte ikke minst oss unge.

Bergh: Du nevnte at oppgjøret med kommunistene var en intens og vanskelig sak. Var det et tema som preget også ditt virke, eller som påvirket deg i dine tidlige år som politiker, altså hvordan –

Nordli: Ja!

Bergh: – opplevde du kommunismen her på Hedmarken på 40- og 50-tallet?

Nordli: Som alle andre så var jo jeg også så radikal at det var jo reint farlig! Men jeg oppdaget ganske snart at det var noe vesentlig som ble borte i min radikalisme, det var nemlig hensynet til folkestyre, demokrati, rettssikkerhet, menneskeverd som ble trampet på under Stalins skrekkregime. Slik at det var et oppgjør jeg hadde med meg sjøl, godt hjulpet av min far, som med ganske håndfaste argumenter fortalte meg at gutten var på ville veier. Hvordan opplevde man dette? Ja, kampen i fagbevegelsen var ganske hard. Og jeg må innrømme, det ble brukt metoder på begge sider som jeg ikke bare er glad for. Det var ikke bare på en side, det var på begge sider. Ikke minst innenfor Skog og Land var kampen om lederposisjonene med kommunistene ganske beinhard. Kartongarbeiderforeningen på Rena, for eksempel.

Når jeg i ettertid tenker på det, så må jeg si at jeg har fått en ganske stor respekt for det jeg vil kalle gammelkommunistene. Det er blodig urettferdig å slå dem i hartkorn med Stalins skrekkregime. Jeg er overbevist om at dersom vi hadde fått et sånt regime, ville mine gamle motstandere i kommunistpartiet antagelig være de første som hadde havnet bak lås og slå. De var humanister, de var idealister, og de var sterke talsmenn for arbeiderklassen. Så, men jeg er òg sikker på at dersom vi hadde tapt kampen i fagbevegelsen den gangen, så ville mye ha vært annerledes i det norske samfunn.

Lange: Så du gikk altså inn i politikken som en saksorientert politiker, men med utgangspunkt i de opplevelsene du nå har fortalt om.

Nordli: Det kan vi gjerne si. Selvfølgelig, jeg leste Karl Marx jeg også, men jeg sluttet mens jeg hadde vettet i behold. Da man leste med Ingeborg Refling Hagen, så måtte man gjennom Nytestamentet og Arbeiderbevegelsens historie, og det Kommunistiske manifest var jo en del av dette som man måtte gjennom. Jeg innrømmer gjerne at mye av denne radikale strømmingen og denne radikale ånden, den kraften for å forandre samfunnet, den ble igjen, men det var metodene som vi valgte annerledes. Vi må jo huske på, da, at de siste restene av vår kommunistiske bakgrunn ble jo ryddet av veien i Arbeiderpartiet i 1949.

Lange: For du opplevde at den revisjonen, både av partiprogrammet og av sikkerhetspolitikken som fant sted det året, det henger sammen?

Nordli: Ja. Det var jo etter mitt skjønn i 1949 at Arbeiderpartiet tok skrittet fullt ut, da det brente de gamle bruene bakover mot sin kommunistiske fortid, hvor det tok skrittet inn i sosialdemokratiet. Det var jo i 1949 vi valgte en annen vei enn den gamle nøytralitetslinjen. Jeg tror nok at krig og okkupasjon og opplevelser da betydde mye for den ideologiske endring som da skjedde. Men, det ble da brent noen bruer bakover, og så ble det bygd ei ny bru framover som betydde utrolig mye.

Lange: Og du var med på det og følte det som en del av din egen –

Nordli: Ja, akkurat i 1949 så var vel ikke innsatsen så stor. Jeg hadde en militærtjeneste bak meg som gjorde at jeg hadde kommet litt på avstand fra det hele, men jeg var jo med i 1949, og i valgkampen i 1949, og var sterkt opptatt av de endringer som hadde skjedd.

Lange: Og det at du hadde vært i Tyskland, Tysklandsbrigaden, hva betydde det for din orientering, tror du?

Nordli: For det første så var jo det mitt første møte med verden rundt. Her på Tangen måtte vi jo under okkupasjonen ha en egen reisetillatelse for å reise til Elverum. Og det at man da plutselig skulle ut i den store verden, det i seg sjøl betydde mye. Det andre var vel – jeg innrømmer at revansjelysten nok lå bak hos mange av oss da vi reiste ned i vinteren 1947–48. Men det forsvant ganske fort da vi møtte den elendighet som det utbombede Europa var. Da vi møtte krigskirkegårdene, ruinhaugene, den menneskelige fornedrelse som gren imot oss alle steder. Så forsvant det her til fordel for at punkt 1, vi måtte prøve å hjelpe til så godt vi kunne, punkt 2, dette måtte aldri skje igjen. Og så kom Churchills tale om et Europas forente stater. Alt det der, det bidro til en grunnfestet holdning til et forent Europa.

Lange: Men når du da vil inn videre i politikken, så sier du at det var metodene for å fremme de synspunktene du sto for, som var viktige. Det kaller vi med et fellesord for ”politisk kultur”, altså den måten man drev politikk på. Og det jeg kunne ha lyst til å spørre deg om, er hva du syns kjennetegnet den politiske kulturen som du vokste inn i som politiker?

Nordli: Det var først og fremst organisasjonsdemokratiet. Altså at politikk skulle formes nedenfra i en diskusjon, i en prosess, den skulle så siles gjennom organisasjonsdemokratiet, samarbeide og til slutt nå fram til de, der kryssende hensyn og kryssende interesser hadde møtt hverandre i denne prosessen. Det felte seg ut en politisk målsetting, en politisk linje. Den var for oss hellig. Jeg kan nevne at da jeg kom inn i Stange kommunestyre, i 1951 var det vel, så måtte jeg skrive under på et papir der det sto at jeg som tillitsmann forpliktet meg til å følge partiets lover og vedtak. Og for meg var det helt naturlig. Jeg var tillitsmann, og de politiske beslutninger og målsettinger var lagt i dette fellesskapet, og det var min plikt å gjennomføre dette. De innvendinger jeg måtte ha mot slike mål og oppgaver, de skulle komme i vår organisasjon. Når beslutningen var tatt, så var det ikke spørsmål om hva du selv mente lenger, da var veien staka opp. Dette var en ganske grunnleggende del av det du kaller den politiske kultur. Det andre var at vi skulle gjennomføre reformene etter at disse var lagt fram for folket i valg, og at det var folk i valg som avgjorde hvilke reformer som skulle gjennomføres, og måten de skulle gjennomføres på. Altså, vi valgte demokratiet, folkestyret, og ikke i så stor grad aksjonen og aksjonsdemokratiet. Det var her det store skillet gikk.

Lange: Var det helt normalt at man skrev under på sånne erklæringer som du gjorde?

Nordli: Ja, det tror jeg.

Lange: Og det ble oppfattet som en demokratisk forpliktelse, for i ettertid –

Nordli: Ja, vi hadde ingen anfektelser mot det. Vi var tillitsmenn og tillitskvinner, valgt av partiet, og vi var valgt for å gjennomføre partiets program. Slik at det hadde vi ingen problemer med. Jeg innrømmer nok kanskje i ettertid at vi blandet sammen lojalitet av og til med servilitet, men dog.

Lange: Men det er jo også blitt kalt stalinisme. Fra politiske motstandere både på venstre og høyre fløy, så blir jo denne partikulturen i ettertid, og for så vidt i samtid, sterkt fordømt.

Nordli: Ja, nå er det jo en meningsløshet å kalle det stalinisme, for den store forskjellen på den demokratiske sosialisme og stalinismen er jo at den demokratiske sosialismen vokser opp nedenfra, mens stalinismen var påbudet og jernhånden ovenfra. Det er den store forskjellen.

Lange: Ja, det ville jo være åpenbart for mange av oss, men allikevel ble det brukt, og det er blitt brukt i ettertid, som et negativt kjennetegn ved denne perioden. Den demokratiske sentralismen, som det da ble kalt, var sterkt fordømt av motstandere. Men opplevde dere denne, skal vi si, misbilligelsen fra motstandere i samtida?

Nordli: Ja, men vi opplevde den som en inspirasjon. Vi opplevde den som noe som vi måtte bekjempe. Jeg er klar over at begrepet – det er vel få ting, få begreper i det politiske vokabular som er mer brukt og misbrukt enn ordet sosialisme. Det er jo brukt av de fleste despoter som vi har sett i vår historie. Men vi hadde funnet vår vei. Vi hadde funnet vårt grunnlag for den demokratiske sosialisme, som bygde på organisasjonsdemokratiet, som bygde på fellesskapsideen, som bygde på de frie valg og at det var de frie valg som skulle avgjøre hvilke reformer som skulle gjennomføres. Og jeg vil jo til min død påstå at det å se på dette som en del av den demokratiske sentralisme, det er en grov misforståelse, det er det stikk motsatte. Nå er jeg klar over at i et organisasjonsdemokrati vil det være en vekselvirkning mellom påvirkning nedenfra og lederens holdning og så videre, slik vil det alltid være. Men grunnlaget, det ligger i organisasjonsdemokratiet, dessverre det demokratiet som i dag er i ferd med å forvitte.

Lange: Men du opplevde vel også at denne kulturen, i din tid som statsminister, ble avløst av en annen form for politisk kultur, også inne i arbeiderbevegelsen, inne i Arbeiderpartiet?

Nordli: Hvordan jeg opplevde det som statsminister, det var vel frustrasjon over at organisasjonsdemokratiet skrantet. At tilfanget nedenfra begynte å tørke ut, at jeg ikke lenger fikk de signaler og den tyngde som lå i organisasjonsdemokratiet. Det er mange grunner til det, men det syns jeg, for meg var det et tankekors da jeg oppdaget at her strekker ikke organisasjonsdemokratiet til, her må det til en fast ledende hånd, også ovenfra. Jeg likte det dårlig, men det var nødvendig.

Bergh: Hvis vi vender litt tilbake til 50-tallet kanskje spesielt og denne, skal jeg si, balansegangen mellom et demokrati nedenfra og en styring ovenfra – det er litt ulike oppfatninger om hvordan Arbeiderpartiet reelt sett var i ulike perioder. Men det jeg kunne ha lyst til å høre deg si litt om, er hvem i partiet, eller i bevegelsen som sådan, for så vidt, du oppfattet som de mest konstruktive, de som formet partiets politikk i den første etterkrigstida? Er det noen spesielle ledende personer i partiet som betydde spesielt mye for deg der? Hadde

du et ideal, en som du spesielt fulgte nøye, for eksempel? Var Gerhardsen din mann veldig tidlig, for eksempel? Merket du en mann som Haakon Lie i Arbeiderpartiets politiske verksted veldig klart i din tidlige tid, for bare å nevne to personer som jo er naturlig å trekke fram.

Nordli: Jeg vet ikke om jeg noen gang har hatt noen sånn politisk husgud. Jeg tror ikke det. Det var mange jeg hadde god kontakt med, hadde stor respekt for. Jeg nevnte gamle Kristian Fjeld, lokale ledere som Rudolf Hedmann, ”Røda Rudolf”. Sentralt: (pause) Jeg kom tidlig til å få et, jeg vil ikke si nært forhold, men allikevel forholdsvis, for en uti periferien, til Einar Gerhardsen. Jeg var en del sammen med han oppe på hytta i Gudbrandsdalen, hadde lange og slitsomme fotturer sammen med han. Og oppdaget ganske fort at i de samtalene vi hadde, var han mer opptatt av å få tak i min oppfatning enn det jeg var i å få tak i hans. Så jeg tror det forteller lite grann om også hans syn på organisasjonsdemokratiet, det å lytte. Men allikevel, jeg fikk stor respekt for han som leder. Det er jo en myte å hevde at Einar Gerhardsen var en leder med silkehansker, det var han slett ikke. Det var han så lenge silkehanskene kunne brukes, men han var også lederen som kunne bruke jerngrepet.

Andre ledere: Jeg hadde en del kontakt med Martin Tranmæl. Han var jo en legende. Jeg tror jeg mer ble fasinert av øynene hans enn jeg ble av hans politiske oppfatninger. Han hadde jo et blikk som kunne gå tvert igjennom deg, denne kruttønna av en personlighet. Ingeborg Refling Hagen betydde mye for meg, den gamle motdagisten, forfatterinnen. Ellers: Det miljøet jeg kom inn i i AUF sammen med Bjartmar Gjerde, som jeg har hatt et livslangt samarbeid med. Reiulf Steen som jo var en del av miljøet, men vi var jo som personer så forskjellige at det førte vel til at vår kontakt ikke var som den bestandig burde være. Ivar Mathisen.

Haakon Lie (pause) Han var jo strategen, inspiratoren og så samtidig en ganske håndfast partisekretær, som fortalte oss hvor skapet skulle stå. Jeg glemmer aldri foran en 1. mai at Haakon Lie hadde skrevet et sånt utkast med momenter til en 1. mai-tale. Han brukte å gjøre det. Det var jo noen stakkarer som brukte hele det notatet som foredrag, og det gikk jævla dårlig! For dette notatet var forsynt med marganmerkninger, der det sto at dette her passer på landsbygda og dette her passer ikke på landsbygda. Og så var det jo stakkarer som brukte det som manuskript og holdt sitt foredrag og sa at ”dette her passer ikke på landsbygda”! (latter) Jeg husker et manuskript der det sto en strek i margen: ”argument dårlig”, skrev Haakon, ”skrik som faen” (latter). Men samtidig oppdaget jeg jo at denne jernsterke partisekretæren hadde en utrolig sosial samvittighet. Han var blaut som bare det innvendig og kunne smelte overfor små bagateller. Som da han kom inn på partikontoret og skreik til sine medarbeidere:

”Nå står det dårlig til med Furubotn, la oss hjelpe’n”. Det er også typisk for han. Et menneske jeg har stor respekt for.

Pharo: Jeg lurte på, i forbindelse med det du sier om organisasjonsdemokratiet som forvitret eller er på kanten av forvitring, så å si, ved inngangen til eller til utgangen av 70-årene. Jeg tror det er flere av dem vi har snakket med, som har vært inne på det samme. Jeg tror det var Sverre Stray som sa – og det er jo en ting til med den endringen, i forhold til den umiddelbare etterkrigstiden - at møtet med velgerne også er blitt redusert i betydelig grad i forhold til, la oss si de første 20–25 første etterkrigsårene. Er det noe som du har observert eller vært opptatt av i tillegg? At filtreringen av politikerne gjennom TV er et problem i forhold til den nærheten som du møtte gjennom valgkamp eller på andre måter i begynnelsen av etterkrigstiden?

Nordli: Ja, dette som jeg kaller forvitring, det gikk jo over en lengre periode og hadde forskjellige årsaker, ikke minst den grunnleggende forandring som skjedde i hele samfunnet. De gamle bastionene i organisasjonssamfunnet, industriarbeideren, skog- og landarbeideren, alle disse yrkene som jo bare forsvant. Og så kom det nye inn med en helt annen bakgrunn. For det første hadde vi ikke noe skikkelig svar på hvordan vi skulle møte den utfordringen. I enkelte tilfeller så vi jo at aksjonsdemokratiet kom inn i det vakuum som organisasjonssamfunnet og forvitringen av det hadde skapt. For det andre var det nye medier som kom inn i bildet. Og for min del oppdaget jeg at dette måtte kompenseres gjennom en annen form for kontakt med menneskene. Altså, det som en gang var et tilfang for å vite hva som skjedde der nede, det kunne i enkelte tilfeller bli et hinder. Det fungerte ikke, og dermed blokkerte det kontakten nedover i systemet.

Et typisk eksempel på det var jo et landsstyremøte vi hadde i Arbeiderpartiet i 1972, da vi sto midt oppi EF-striden og landsstyrets representanter, som da liksom kom utenfra, skulle gi partiledelsen en skikkelig orientering om hvordan det nå stod til. Og etter de bekjennelser som kom fra den såkalte grasrota, var det jo ingen tvil om at ja-siden ville vinne med overveldende flertall. Jeg hadde den gangen vært ute i landet, jeg hadde en lang og smertefull reise på Vestlandet som representant for EU-tilhengerne, og det var inga helg! Jeg sa til meg sjøl at dette her kan jo umulig stemme, det er ikke den virkelighet som jeg møter. Noe som også folkeavstemningen til fulle viste. Altså, dette fortalte oss mer enn mye om at disse kontaktflatene som vi stolte på, de var ikke der. Det var en illusjon. Og så måtte man ut, man måtte hoppe over disse hindrene for å komme i kontakt med folk flest.

Lange: Var dette et allment problem, eller var det et spesielt problem for Arbeiderpartiet?

Nordli: Antagelig er det et helt allment problem. Når du ser på forvitringen i organisasjonssamfunnet, så skjer jo det i alle deler – innenfor idrettsbevegelse, innenfor andre organisasjoner. Det er bare det at for Arbeiderpartiet ble dette mer smertefullt, fordi vi bygde på en ideologi der det bærende var kontakten nedover. Altså organisasjonen som en sånn sugeinnretning som skulle ta impuls fra alt dette oppover. Så for Arbeiderpartiet tror jeg det skapte mer problemer enn for mange andre partier, som ikke har den kulturen.

Bergh: Vi har jo kunnet registrere at ikke minst på 70-tallet var du veldig opptatt av demokratiproblemer generelt sett, og dette er jo ett aspekt ved det. Det du har sagt nå, er også en bakgrunn for å forstå ditt generelle engasjement for fornyelse og videreutvikling av demokratiet i det norske samfunn, og jeg tenker da på for eksempel bedriftsdemokratiet og begreper som økonomisk demokrati, som du også brukte mye. Kunne du si litt om ditt forhold til den type aspekter ved demokratiet, og behovet for reformer og videre utvikling der?

Nordli: For det første var det for meg en helt naturlig følge av den politiske holdningen som jeg hadde vokst opp med, og som hadde blitt noe av min politiske holdning, dette at demokratiet måtte utbygges, det måtte forandres, det måtte utvikles, og så måtte det gis mandat. Altså, det store skillet mellom min politiske holdning, som har bakgrunn i de demokratiske sosialistiske ideene, sosialdemokratiet, og høgrekreftenes liberalisme. Jeg diskuterte med Trygve Bratteli for å få han til å erkjenne at vi var sosialdemokrater, det ville han ikke, vi var demokratiske sosialister, men jeg fikk aldri klart for meg hva som var forskjellen. Men det er nå så! Men det var mange som spurte meg, og det gikk en debatt i 60-årene, de gylne 60-årene, som vi snakket om. Så ble det etter hvert noen av oss som stilte spørsmålet: ”Ja, hva så?” Hva er det som kommer etter velferdssamfunnet slik vi hadde tegnet det opp? Velferdssamfunnet for oss, det var et samfunn der alle skulle ha like muligheter. Det er påstått av vi ville ha alle mennesker like, det er jo blank løgn.

Det minner meg om ei lita historie om en som kom hjem fra USA og fortalte at der hadde de en sånn barbermaskin som sto ute på gata, de kunne slippe på et pengestykke og stikke hue inni denne her, så ble de barbert. Da var det en som sa: ”Jammen, da må jo alle være like”. ”Neida,” sa han, ”det ble dem.” (latter)

Altså, det som var poenget for oss, for meg, det var at en skal ha lik mulighet. Så fikk det bli opp til den enkelte om han ville bruke den muligheten eller ikke. Så spør man i ei brytningstid inni 70-årene, der vi så de enorme strukturelle problemene som dukket opp i vestlig økonomi, de rystelsene det førte med seg, ungdomsopprøret i 60-årene, som etter mitt skjønn var en ganske betydelig faktor, den skapte noe. Og vi begynte å stille oss spørsmålet: Ja, hva så? Det samfunnet som da ligger bak, hva med det? Og jeg kom til den enkle konklusjon at det vet jeg ikke. Jeg kan lese prognoser og alt dette her, og bindsterke utredninger. Det eneste jeg visste, er at de tar feil. For det har jo vist seg før, ikke sant. Altså, ikke minst sosialøkonomene, de har jo hatt som kjennetegn at de bruker to år på å lage en prognose, og så bruker de de neste to årene for å fortelle hvorfor det ikke gikk sånn. Så dette er jo noe som er så enkelt som hvor vanskelig det er å se inn i framtida.

Jeg kom til den konklusjon at allright, la gå med det at jeg ikke vet hvordan dette samfunnet vil bli, la gå med at jeg ikke har oversikt over alle muligheter, i første rekke, og alle skjær som ligger i sjøen. Men er det noe jeg er sikker på, så er det at dersom vi organiserer et samfunn slik at flest mulig av folk flest får anledning til å øve innflytelse på denne utviklingen, så har vi muligheter for at det kan bli et menneskelig samfunn. Altså, det å organisere samfunnet slik at folk har muligheter til å influere på sin egen hverdag og utvikling, på samfunnsutvikling og så videre. Og det var bakgrunnen for min oppfatning av at jeg må legge til rette for at samfunnet er slik organisert at dette her kan lykkes. Det var bakgrunnen for mitt arbeid med reformer i lokalforvaltningen, med en klar hensikt om å desentralisere beslutningsmyndighet i samfunnet.

Jeg så de sterke kreftene som trakk i retning av sentral maktkonsentrasjon også i det politiske liv, og det er da å bryte den tendensen og skyve beslutningsmyndigheten nærmest mulig dem beslutningene dreier seg om. For jeg er overbevist om at det beste politiske korrektiv du har, er at den som fatter en beslutning, han er nabo til den som beslutningen går ut over. Du skal kunne se dine sambygdinger i øya dagen etter at du har tatt en beslutning, altså dette nære kontaktforholdet. Derfor reformer i lokalforvaltningen, derfor organisering av fylkeskommunen som en egen folkevalgt myndighet, som etter min oppfatning skulle få overført avgjørelsesmyndighet fra de sentrale departementer og direktorater og ut i fylkeskommunen.

Dessverre var det noen som slo revers på det, det beklager jeg. Men det var bakgrunnen for – vi så jo de store endringer som etter hvert begynte å skje i arbeidslivet – å få demokratisert denne delen. Demokratisk arbeidsliv har jo så mange aspekter; det er avtaleverk, det er lovverk og alt dette, som til sammen gir dette demokratiet, men det var også

viktig for meg å få de ansatte, arbeidstakerne, inn i de beslutende organer. Derfor bedriftsdemokratiet. Jeg har bestandig sett på bank- og kredittvesen som politisk – som kommandohøyder i samfunnsutviklingen. Jeg hadde ingen illusjoner om at vi nærmest skulle få en statsdirigering av dette, men det jeg hadde illusjoner om, det var at ved å få et bredere sjikt inn i de ledende organer i bank- og kredittvesenet, det var viktig for å oppnå totalt det som jeg syntes var vesentlig, nemlig en mulighet for folkestyret til å øve påvirkning og innflytelse i samfunnsutviklingen. Alternativet kunne bli fremmedgjøring, maktesløshet, frustrasjon, djuptgående konflikter og revolt.

Bergh: Altså man kan si at i Arbeiderpartiet er det to sterke tradisjoner. En er en demokratitradisjon, og så er det en styringstradisjon, plan, styring og sterk ledelse ovenfra. Du velger jo på en måte, eller du innser, at man kanskje mer må satse på kan vi si medvirkning, demokrati, enn la oss si den sterke styringstradisjonen. Er det riktig oppfattet?

Nordli: Ja. Det er riktig. Mye av denne styringstradisjonen hadde jo sin bakgrunn i gjenreisningsperioden, da det var behov for en sterk økonomisk styring. Denne måtte endres. Man kunne ikke fortsette med det etter at denne perioden var lagt bak. Og en viss grunnleggende autoritet måtte ligge i planverket. Det var derfor jeg sloss for strandplanloven i sin tid, det var derfor vi satte i gang for å få en ny bygningslov. Altså, det å gi demokratiet mandat, nemlig, i denne sammenheng mulighet til å øve innflytelse på ressursbruk. Min holdning var at i størst mulig grad måtte dette baseres på det lokale demokratiet.

Men dessverre, vi nådde ikke fram i midten av 60-årene med revisjon av kommunegrenser og alt dette her, det ble et sånt politisk rabalder at vi ikke kom langt nok. Og det førte til at vi i mangel av å ha organisert landet i en kommunesektor som var tidsmessig, måtte inn med visse sentrale styringstiltak, som for eksempel det vi har i bygningsloven. Men det er riktig, altså, å få vekk mest mulig av denne detaljreguleringen, få folkestyret inn og la dem få mandat til å styre. Selvfølgelig på grunnlag av lovverk og så videre, men alle disse detaljstyringene, de måtte vekk, de hadde overlevd seg selv.

Lange: Men hva opplevde du som de sterkeste motkreftene i denne prosessen som dere ikke nådde ordentlig fram med?

Nordli: Likegyldigheten var de verste motforestillinger. Jeg hadde ventet, selvfølgelig, politisk strid. For å være helt ærlig ble den mindre enn jeg hadde regnet med, altså, jeg hadde

regnet med en atskillig sterkere politisk batalje omkring endringene i aksjeloven som åpnet for de ansattes representant i aksjeselskapenes styre. Det ble jo ganske friskt åpnet med at dette er det siste dødsstøtet mot eiendomsretten. Det var jo tøv, men så ble det liksom ikke noe mer. Og så da eiendomsrettens høyeste disipler i Norge, nemlig det gamle Bondepartiet, da de kom inn og hjalp meg med å få gjennomført den loven, da sa jeg til meg sjøl: ”Dette her er en gal verden.” (latter). Men det skjedde jo.

Og motstanden – jeg innrømmer at jeg kanskje i utgangspunktet hadde overvurdert folks alminnelige ønske om å gå inn og ha medansvar og alt dette her. Det var kanskje litt forblommet. Det viste seg at det var jo ikke sånn, da. Det var jo ikke sånn at ute i bedriftene var det en flokk med tillitsmenn som bare sitret etter å få mer ansvar, jeg holdt på å si tvert imot. Og det opplevde jeg som den største motstanden at du måtte bruke tid og krefter på å få fagorganiserte arbeidere til å forstå at deres framtid var best ivaretatt med at de hadde ansvar for sin utvikling i sin egen arbeidsplass. Det hadde jeg ærlig talt ikke regnet med. Det at jeg skulle slåss mot Willoch og sånt, det hørte med til det daglige brød, det, men den andre siden –

Bergh: Så det var en skuffende side for deg –

Nordli: Ja!

Bergh: – som fortalte om forvitringen som –

Nordli: Ja, det også. Jeg sa da vi gjennomførte bedriftsdemokratiet, offentlig valgte i forretningsbankenes styre, at dette er det første skritt mot det reelle politiske og økonomiske demokratiet, slik som vi vil utvikle det. Vi skulle ikke ha noen sånn kommandoøkonomi og alt dette, men vi skulle bygge på medansvar og alt det her. Men så stoppet plutselig debatten opp. Og vi har ikke hatt den siden.

Lange: Og det er, tror du, fordi deltakelsesdemokratiet ikke hadde oppslutning, eller mobiliserte energi nedover i befolkningen.

Nordli: Ja, det er det, og for det andre at den stadig voksende velstand gjør folk mette og dorske, og de syns de har det allright med seg sjøl når de går på jobb og får sin lønn og så ferdig med det, og så får andre være snill å styre med disse andre tingene. Det er kanskje en

av de farligste tendenser vi ser i vår tid, i alle fall for meg som ser på det aktive, deltakende demokrati som en forutsetning for et godt samfunn.

Lange: Så det er din forklaring på endringene i politisk kultur. De er knyttet til en velstandsutvikling som gjør at motivasjonen mangler.

Nordli: Ja, den menneskelige natur er så mangslungen, og nå må vi selvfølgelig godta menneskene som de er, inntil en viss grad, men jeg må få lov til å si at jeg vil gjerne være med og endre på det, hvis det er mulig (latter).

Bergh: Hva slags konklusjoner trekker du av disse erfaringene, altså de problemene du nå har beskrevet med å få et mer aktivt demokratisk deltakende samfunn? Er det en ambisjon, sånn som du ser det i dag, som man må gi opp i noen grad? Altså, er det for utopisk?

Nordli: Neida, det er ikke utopisk. For det første er det ingen av oss som vet hvordan dette samfunnet hadde sett ut dersom vi ikke hadde fått disse tiltakene. Altså, vi må huske på at det tross alt har fungert en 20–30 år, og i vår tid er det lang tid, det. Det som jeg er opptatt av, er at verken jeg eller andre kunne den gangen liksom stå fram og si at vi representerer den evige sannhet. Vi kunne ikke si at det vi nå gjør, er det som for evigheten må være det som skal være situasjonen. Men for å få til dynamikken som skal til, altså hvis vi ikke lar dynamikken få lov til å eksistere i utviklingen av de demokratiske folkestyreorganene, hvis vi ikke lar forandringene bli en del av forutsetningene, så stivner det hele til. Så blir det gammeldags, og så er det ute. Det skal til en utvikling. Og for å få den så må vi få en debatt, en diskusjon, om dette.

For eksempel, når Stortinget i vår tid fraskriver seg ansvaret for landets administrative inndeling, så er det etter mitt skjønn et tegn på noe av det verste politiske forfall du kan tenke deg (Nordli banker i bordet for å understreke det forrige). Og så at Norges storting ikke skal ta ansvaret for hvordan kommuneinndelingen i landet skal være. De overlater det til noe de kaller folkevilje og folkeavstemning. Gud hjelpe oss den dagen da norgeskartet blir et resultat av folkeavstemninger, godtfolk, da skal vi komme til å se noe av hvert. Altså, helt fra formannskapslovenes dager var det jo en forutsetning at storting og regjering har ansvaret for inndeling, organisasjon, mandat, alt dette. Så sier Stortinget i dag: ”Nei, det tør ikke vi å gå inn på, det må folkeavstemning til.” Det går ikke. Man begynner å diskutere kommunegrenser før man har klart for seg hva kommunene egentlig skal ha som

arbeidsoppgaver. Altså, det er å gå absolutt den gale veien inn. Og alt dette fører til at de som egentlig skulle ha som sin grunnleggende oppgave å legge til rette for at folkestyret skal utvikle seg, de svikter. Se på den siste debatten i Stortinget om maktutredningene. Ja, det er jo bra at det norske folk ikke opplevde den debatten. Det var jo hjelpeløst! Man gikk ikke inn i kjernen. Altså, i en maktutredning som viser at en stadig større del av ansvaret for samfunnsutviklingen er tatt bort fra folkestyreorganene og inn i en rekke andre mer eller mindre lugubre kanaler. I denne situasjonen, da Stortinget sitter og vedtar at deres egen makt til stadighet blir svekket, så gidder de ikke engang å diskutere hva de skal gjøre med dette her.

Er det bare jeg som begynner å bli gammel og grinete, eller hva er dette for noe? Og det er her jeg syns at utfordringen ligger. Jeg er overbevist om at holdningen om en utvikling, stadig utvikling, endring, omlegging, en styrking av folkestyret breiest sett, desentralisering av makt, en desentralisering av beslutning er den riktige måten å gjøre det på. Forutsatt at de som skal ta hånd om dette, egentlig er såpass våkne at de fungerer. Burde de ikke det?

Lange: La oss gå tilbake til din måte å håndtere en ny organisasjonskultur på, eller en ny situasjon med lavere deltakelse. Du sa at de gamle kanalene fungerte ikke, du måtte hoppe over et ledd, du måtte gjøre et grep. Det var jo for å finne andre styringsimpulser. Hvordan håndterte du dette, hva var det du egentlig gjorde?

Nordli: Jeg brukte mye tid på å komme i kontakt med andre fora. Ikke fordi jeg hadde mistet trua på fagbevegelse og alt dette, jeg er fremdeles overbevist om at et nært samarbeid mellom Arbeiderpartiet og fagbevegelsen er sjølv livsnerven for det jeg mener er riktig vei for partiet. Men jeg oppdaget at jeg måtte gå til andre, i andre fora, for kanskje å få motforestillinger, ikke minst er det viktig. Så jeg forskrekket en del med at jeg utviklet et samarbeid med en av våre hovedmotstandere, nemlig Bondelaget. I min ungdom ville jo det blitt sett på som landsforræderi. Minst! Jeg hadde fra før kontakt med Bonde- og Småbrukerlaget. Men jeg fant ut at hvis jeg skal få tak i hva det er som egentlig beveger seg der nede, så oppdaget jeg at da kunne jeg heller ikke satse på disse organisasjonene sentralt. Så jeg måtte ned. Jeg fikk en del kontakt med humanitære organisasjoner, kanskje ikke så spesielt i den sammenheng, men, med religiøse organisasjoner, idrettsorganisasjonene også, i den grad de var tilsnakkendes, det var det ikke bestandig de var. Men altså få en bredere plattform. Jeg kom ikke så langt med dette, men det var en begynnelse. Ikke fordi jeg dermed ville desavuere min egen organisasjon, men jeg oppdaget at den hadde mangler. Jeg fikk ikke det jeg var ute etter.

Det å reise rundt og bli hyllet med blomster og at du er noe av det ypperste menneskeheten har skapt, det er tøv, det kan man ikke bruke tid på, for man vet jo at dette er bare sprøyt. Denne servile holdningen overfor lederskapet som jeg hatet. Jeg tok blant annet en statssekretær fra et helt annet miljø enn det som var vanlig, og jeg fikk jo gjennomgå for det, men det var ikke minst for å få motforestillinger og kontakter.

Bergh: Kan jeg bare spørre i tilknytning til det, jeg synes det er veldig interessant det du sier om den måten du forsøker å få kontakt til andre deler av samfunnet. Når det gjelder arbeidstakersiden, så var jo fortsatt Landsorganisasjonen stor og dominerende, men i din tid som statsminister så vokser det jo fram andre store sammenslutninger som banker på døra og vil inn i varmen. Altså, jeg tenker på YS og AF og slike, som jo er et nytt trekk på 70-tallet. Hvordan så du på det som et –

Nordli: Du, jeg tilbød dem samarbeid. Altså, jeg fikk mye kjeft av Landsorganisasjonen for det, men jeg sa at dere må være klar over at når jeg snakker om arbeidstakere, så snakker jeg om alle. Jeg snakker ikke bare om dem som har medlemskap i Landsorganisasjonen. Jeg snakker også om alle de andre som ikke har det. Og når disse organisasjonene vokste opp, så sa jeg allright. Jeg ville blant annet ha dem inn i Kontaktutvalget, noe som ble slått beinhardt overende, men jeg tror det var en feil. Og jeg sa til dem, allright, hvis det er noe de vil snakke med meg om, så kom igjen. De kom ikke, i alle fall ikke alle. Noen kom, som Nikodemus om natten. Men for meg var det helt naturlig, fordi det var jo tross alt bare en 60–70 prosent, som den gangen sognet til Landsorganisasjonen, og vi måtte erkjenne at en 30-40 prosent, de fant andre veier. Men de var også arbeidstakere.

Pharo: Var det flere i regjeringen som hadde samme oppfatning av kontaktproblemet og behovet for å gå utenfor de så å si etablerte kanaler? Frydenlund var jo i høy grad av den sorten?

Nordli: Knut Frydenlund, ja, han snille mannen fra Drammen, var glad i alle mennesker. Men Per Kleppe i sitt arbeid var sterkt opptatt av dette her. Og, ja, med rimelig støtte i regjeringen for disse forsøkene på å skape noe, vi hadde kort tid, men det var ikke noen store problemer innad i regjeringen. Men i den harde kjerne i fagbevegelsen var jo dette her svært lite forstått, og jeg fikk jo en livslang motstander i Tor Aspengren nettopp av den grunn. For han var jo dette her aldeles håpløst å skjønne. Haakon Lie, derimot, var ikke helt blind for dette, det var

kanskje lurt å gjøre noe sånt. Men den gamle harde kjerne i Jern og Metall, den ville ha det annerledes.

Bergh: Var fagbevegelsen i noen grad sånn som du opplevde det, et hinder for kan vi si den gjengjeldsprosessen som du ønsket deg?

Nordli: Jeg tror ikke vi kan skylde på fagbevegelsen alene for at vi ikke nådde lenger med dette. Her var det nok en gammel tradisjon i partiet også, som måtte snus. Og det måtte til en prosess, for det måtte til et generasjonsskifte. I dag tror jeg egentlig ikke dette ville ha skapt de store problemene, men sånn var det den gangen. Og det var jo også bakgrunnen for at jeg var forsiktig med å gå for raskt fram, for jeg var redd for at det bare ville ødelegge mulighetene. Men det var også denne holdningen hos disse andre organisasjonene, de var nok sterkt usikre, de følte seg nok ikke helt trygg på hva som egentlig var min hensikt. Jeg tror det var en sånn liten barriere som lå der.

Lange: Med denne formen for åpen og deltakende ledelse, mener du at du også satte et annet preg på regjeringens arbeid? Var din ledelse av måten regjeringen fungerte på som kollegium annerledes, enn det som hadde vært vanlig?

Nordli: Nei, det. Ja, til en viss grad, men det har mer sammenheng med hva slags arbeidsoppgaver du står overfor. Det er klart at gjennom den motkonjunkturpolitikk som vi bygde opp, der var det i utgangspunktet nødvendig at du hadde denne direkte kontakten mot bedrifter, mot arbeidsgiverorganisasjonene, mot Industriforbundet og alt dette, og det var jo ikke noe problem i det hele tatt, og det lå i hele arbeidsformen. Så når det gjelder regjeringens arbeid, tror jeg det mer var preget av hvilke saker som var på dagsorden, enn en ideologisk holdning til hvordan denne prosessen skulle gå.

Lange: Hvis vi da går over til disse saksområdene, så kunne vi kanskje begynne med å spørre hvilke er de viktigste sakene, saksfeltene. Hva vil du nå i ettertid summere opp som de viktigste sakene dere arbeidet med, og hva ville dere med de store sakene, ved siden av demokratiseringen som vi nå har snakket om?

Nordli: Hele den demokratiseringsprosessen, den var jo helt sentral. Den var sjølve fundamentet for det man skulle jobbe med videre. De viktigste sakene – jeg må si jeg har

problemer med å finne fram til noen bestemte, det er jo flere saker som trakk i samme retning, for eksempel innenfor arbeidsliv og medbestemmelse. Den nye arbeidervernloven, eller arbeidsmiljøloven, som kom. Jeg forsøkte å få en litt annen innfallsvinkel når det gjaldt hele spørsmålet om miljø, miljøarbeid. For å være helt ærlig var jeg skeptisk til å opprette et eget miljøverndepartement. Altså, jeg var ikke i stand til å sjå at dette brede lerretet som miljøvern egentlig er, kunne tas hånd om i et sånn trangt fagdepartement. Dette dreide seg om spørsmål som lå mer eller mindre i overflaten i de fleste departementer, og jeg var redd for å få et nytt ressursdepartement på linje med Landbruksdepartementet, som jo er et klassisk eksempel på hvordan eiendomsrett kan forpuppe seg inne i et departement, og det blir for snevert.

Jeg reiste for Trygve Bratteli om vi ikke skulle ta skrittet fullt ut og etablere en visestatsminister som skulle ha som oppgave å samordne vårt arbeid når det gjelder miljø, ressursbruk, alt dette, et organ som skulle ligge som en paraply over fagdepartementene. Bratteli var jo ikke noe glad i den ideen, og det ble ikke noe av, men jeg prøvde å legge et grunnlag for det gjennom det såkalte Planleggingssekretariatet med Per Kleppe som leder.

Lange: For det var din beslutning?

Nordli: Ja. Det var for å få en overordnet paraplyorganisasjon som skulle ta seg av langtidsprogrammeringen. Det blir for – det blir sånne båser, ikke sant. Og det utvikler seg en kultur mellom departementene ”rør ikke mine sirkler”, som jeg en gang fikk plantet i ansiktet fra en veisjef. Jeg var da kommunalminister, og han sa: ”Du skal ta deg av distriktsutbygging, jeg skal bygge veier.” Jeg hadde den formastelige oppfatning at det var en viss sammenheng mellom dette her (latter). Men det er typisk for departementskulturen og for departementsstrukturen, og dette mente jeg at vi måtte bryte ned når det gjelder langtidsplanlegging. Men det ble nå med det. Men hadde tida strukket til, ville jeg ha utviklet dette. Fordi vår tids største utfordringer, nemlig ressursbruk, riktig bruk av ressurser som grunnlag for et menneskeverdig samfunn i framtida, ja, det må være en overordnet, tverrfaglig, sterk organisasjon som trekker opp hovedlinjene for hvordan staten, samfunnet for sitt vedkommende skal bidra til. Og da må det være sammenheng mellom utdanningspolitikk, samferdselspolitikk, forskningspolitikk, næringspolitikk, ressursbruk i det hele. Vel!

Lange: Ja. Likevel er det vel noen enkeltsaker som for en som ser det utenfra hadde stor betydning – som utgjorde nye dimensjoner, kan man også si. Og det gjelder kanskje særlig

oljepolitikken, spørsmålet om oljen som kommer inn som en ressurs i denne sammenheng, men også som en felt som må håndteres som et nytt, stort saksområde.

Nordli: Vi traff en del prinsipielle beslutninger allerede på det tidspunkt som i korthet og enkelhet gikk ut på at vi kan ikke bruke opp alt det her. Vi må plassere noe et sted der vi kan finne det igjen den dagen da oljen ikke er der. Altså, denne beslutningen om å holde en vesentlig del av oljeinntektene utenfor. Jeg tror at den videre utvikling – og det var jo en bred politisk enighet om dette – det var viktig at vi i alle fall så langt som vi har klart det, har greid å forhindre at norsk økonomi har blitt en oljeøkonomi. Der vi også sa at vi må bruke en del av dette til, ikke minst i forskning og utdanning, litt såkorn. Det var viktige beslutninger, syns jeg. Hele havrettsregimet var jo en interessant del av det hele. Det å slå fast prinsippene for hvordan dette Olje-Norge skulle utvikle seg. Der vi gjorde det helt klart at det var samfunnets ressurser og fellesskapets ressurser det dreide seg om. Vi hadde samarbeid med en rekke utenlandske og innenlandske industrier og så videre, selvfølgelig.

Vi må være klar over at da vi begynte vår oljeproduksjon i Norge, var det en som fortalte meg at vi har 20 oljeeksperter i Norge, og ingen av dem er her i landet. Altså, det var jo et nybrottsarbeid av de virkelig store. Midt oppe i dette hadde vi strukturendringene i skipsbyggingsindustrien som skulle kanaliseres over i offshore. Jeg må si at er det noe som har imponert meg, så er det norsk industris evne til den omleggingen. I løpet av utrolig kort tid plasserte norsk industri seg som ledende i dette feltet som jo for Norge var helt nytt. Det, sammen med den nye arbeidsmiljøloven, sammen med de opplegg som vi la for utviklingen innenfor utdanning og så videre, som jo var de første steinene i den utvikling vi har sett senere, og det at vi hele tida holdt på målsettinger om full sysselsetting. At vi skulle makte denne omstillingen, som ikke minst ble påvirket av det økonomiske krasjet som vi fikk i midten av 70-årene, at vi punkt 1, greide å holde tilnærmet full sysselsetting, punkt 2, at vi greide å forhindre at sentrale deler av norsk industri ble solgt på billigsalg i den røvertida som vi da hadde; verftsindustrien skalv, tekstilindustrien skalv, smelteverkene skalv. Altså, det kunne fort ha skjedd at disse grunnleggende verdiene kunne forsvinne i et billigsalg under den økonomiske ulvetida. Og det var derfor vi brukte milliarder, ikke for å forhindre omstilling, men for å få litt bedre tid til den omstillingen.

Lange: Og da mener du at oljeøkonomien og inntektene som man kunne forvente derfra, var av stor betydning?

Nordli: Ja. Det var vel det som gjorde det mulig for oss, uten altfor store problemer. Vi hadde litt å høste av. Nå skal vi huske på at i den tida, lå oljeinntektene under 1 prosent av brutto nasjonalprodukt. Det har jo forandret seg etter hvert, nå er det vel over 20, er det ikke det? Ja jeg husker ikke tallet.

Lange: Cirka 20.

Nordli: Ja. Men det er klart at uten å ha disse mulighetene liggende foran, så ville det nok ha blitt vanskeligere.

Lange: Men selve bruken av oljeressursene på en slik samfunnsmessig måte var det altså ikke stor strid om?

Nordli: Nei.

Lange: Derimot ble det jo strid om den økonomiske politikken, men før vi går inn på den, kan vi kanskje ta en liten pause.

-----Pause-----

Lange: Da starter vi med det som vi allerede har vært inne på, nemlig den økonomiske politikken, og det som fikk navnet motkonjunkturpolitikk. Det er jo noe som ble en helt sentral del av din tid som regjeringssjef. Kunne du si noe om hvordan dere ble konfrontert med denne situasjonen, og hva som var opplevelsen da dere ble stilt overfor en så stor utfordring?

Nordli: Bakgrunnen var jo den utvikling som hadde skjedd i norsk økonomi. Vi var i en situasjon der 50 prosent av alt vi produserte, måtte finne sin plass, sine markeder utenfor landets grenser. 50 prosent av det vi trengte for produksjon og forbruk, det måtte vi skaffe oss i utlandet. Altså en vidåpen økonomi som var et resultat av den teknologiske utviklingen, men samtidig også en forutsetning for å videreutvikle vårt velstandssamfunn. Dette gikk for så vidt greit i hele sin utvikling, vi hadde rike tradisjoner gjennom vår skipsfart, vår elektroindustri, alt dette som hadde lært oss en del om det.

Men så kom krakket i 70-årene. Vi fikk energikrisen, og vi fikk denne helt ukjente situasjonen i Europa der de gamle økonomiske teorier ikke lenger holdt, der vi fikk et nytt ord inni vokabularet: Vi hadde fra før inflasjon og deflasjon, nå fikk vi noe som heter stagflasjon. Altså, det var en situasjon der prisene økte dramatisk, samtidig som arbeidsløsheten økte, og dette brøt med de gamle teorier. Og økonomene, de rev seg i håret og visste liksom ikke hva vi sto overfor. Jeg så ganske tidlig at dette her må vi møte. Altså, vi kunne ha valgt en mer behagelig vei. Vi kunne ha latt nyliberalismen få lov til ta over, vi kunne ha sagt at markedet, det er sånn, og så dermed er vi ferdige med det. Jeg må si at det bød meg imot.

Lange: Var det et aktuelt alternativ –

Nordli: Det var det.

Lange: – på den tida som du –

Nordli: Ja, selvfølgelig.

Lange: – sto overfor –

Nordli: Ja, det var et veivalg. Og for mitt vedkommende var det klart: Jeg godtar ikke at det såkalte diffuse markedet skal få lov til å herje med norske arbeidsplasser. Min medfødte skrekk for arbeidsløshet, den satt der. Så jeg sa: ”Koste hva det koste vil.” Jeg vil aldri erkjenne at det var en feil vei, men i ettertid så kan man se at vi kanskje kunne ha dosert litt annerledes, men da kommer man jo over i etterpåklokskapen.

Så jeg valgte å si: Vel, vi bruker det vi har av ressurser for å bidra til det som den gangen ble presentert for oss som et konjunkturfenomen: Konjunktorene gikk ned, og da skal de jo også en gang gå opp igjen, etter teorien. Og denne bølgedalen, den ville jeg fylle med motkonjunkturpolitikk. Jeg sa allright, vi skal ta forandringer som skal til. Jeg var klar over skipsindustrien, jeg var klar over denne tekstilindustrien, jeg var klar over andre deler av norsk industri som måtte forandres. Vi hadde 20 000 ansatte i skipsindustrien, de fortalte meg at vi har bruk for 5 000. Altså en gigantisk snuoperasjon. Og så fikk jeg en del andre. Så vi setter inn midler i denne bølgedalen, og så prøver vi å ta omstillingene når konjunktorene går oppover. Det var det ene. Det andre som jeg pekte på, var at jeg ville forhindre at de verdier som lå i norsk industri, skulle bli forskuslet i en sånn nedgangsperiode, at vi skulle miste

betydelige verdier, og framfor alt, vi skulle holde full sysselsetting. Det var bakgrunnen, og vi fikk da forståelse for at dersom vi skal lykkes med dette, så holder det for eksempel ikke fullt ut lenger med den tradisjonelle måten å fastsette lønns- og arbeidsvilkår på. Vi må få et samspill mellom samfunnet, staten, på sin side, som skulle spille aktivt med for å forhindre at kostnadsveksten i norsk næringsliv i seg selv skulle bli et problem, som påskyndet en strukturendring som vi visste måtte komme, men som vi ville skyve litt ut i framtida. Derfor fikk vi denne politikken med å gå inn i norsk industri med støttetiltak. Ikke minst gjaldt dette verftsindustrien, det gjaldt tekstilindustrien, og det gjaldt også andre industrier –

Lange: Og de kombinerte lønnsoppgjørene var –

Nordli: Og så fikk vi de kombinerte lønnsoppgjørene, som da var en del av denne samlede politikken.

Lange: Samlet sett framsto jo dette, som du også sier, som en mer aktiv inngripen enn man hadde hatt i den foregående periode, og en sterkere korrigerende, eller avvisning av markedsmechanismene, enn det som hadde vært hovedlinjen i den industripolitikken som Arbeiderpartiet –

Nordli: Ja, ikke minst i den industripolitikk som ble drevet rundt oss, som jo vi var en del av. Ja. Og det er ganske interessant: De første årene som vi gikk inn med dette, så skrev jo OECD i sine rapporter: "Look to Norway." Altså, det er på denne måten dere skal møte denne utfordringen også i andre land i Europa. Og Per Kleppe reiste jo Europa rundt som en yppersteprest og fortalte om sosialismens velsignelser mot markedskreftene og ble sterkt hyllet for det. Og så gikk det to år, og så sa OECD at det var gærent alt vi hadde gjort.

Lange: Hva var det som hadde skjedd da, tror du?

Nordli: Det som antagelig spilte inn her, var at vi, men også OECD smått om senn oppdaget at det var ikke en konjunkturkrise, tradisjonelt sett, vi sto overfor, det var en strukturkrise. Og at det derfor skrantet litt i vårt utgangspunkt, nemlig at konjunkturbølgen skulle ta andre veien. Det viste seg at så enkelt var det ikke, det var en strukturkrise. Og det var da denne lærdommen kom på bordet, at vi også måtte erkjenne at vi, kan hende, kunne ha håndtert det litt annerledes, men det har med etterpåkløkskap å gjøre.

Lange: Men det ble også et oppgjør med de støtteformene som da var institusjonalisert, for eksempel gjennom industrivekstutvalget ledet av Finn Lied, som jo tok et ganske skarpt oppgjør med denne formen for korreksjoner –

Nordli: Nå må vi være klar over at denne motkonjunkturen, politikken, ble jo skapt i en helt spesiell situasjon som ingen av oss måtte regne med ville fortsette. Og de virkemidler, om du vil, som vi brukte i denne perioden, var det jo ingen som hadde forutsatt skulle fortsette. Det var en midlertidig innsats, og så skulle man mer komme over på den ordinære situasjonen. Men ikke slik at industriministeren noen gang skulle stå fram i min regjering og si: ”Jeg har ikke den verktøykassa som skal til.” Det er en fallitterklæring etter mitt skjønn. Men det er nå så, det er en annen sak.

Lange: Det er i alle fall slik at for mange ble motkonjunkturpolitikken, i ettertid, en grunn til å ta opp hele styringsideologien til revisjon, og den ble en innledning til en dreining i retning av mindre markedskorreksjon, mer liberalisme.

Nordli: Jo, men årsaken til det var ikke vår motkonjunkturpolitikk. De som hevder det, hadde bare et påskudd for å dekke over den høyrebølgen som etter hvert skyllet inn over Europa, og som vi ble en del av. Det var den. Altså 60-årenes radikale opprør og alt det som jeg likte i høyeste grad, jeg trivdes da jeg så ungdom sloss i gatene i Berlin, men jeg turte ikke å si det til min gamle venn Helmut Schmidt (latter). Men endelig ser jeg at det er liv i dette her, altså, men la gå med det. Så fikk du – det er noe rart her, som jeg aldri har funnet svar på – denne bølgegangen i politiske holdninger og bevegelser. Du har den sterke radikaliserings i 60-årene og 70-årene, så får du høyrebølgen i 80-årene og innover, så er vi i dagens situasjon der bølgen går andre veien. Sånn er dét.

Lange: Så du opplevde dette som en internasjonal ideologisk strømning.

Nordli: Ja.

Lange: Og de –

Nordli: Ja, selvfølgelig hadde det også sine forgreninger her i Norge, men de var velkjent.

Lange: Men når man da skal gjøre rede for den formen for deregulering som kjennetegner den siste delen av din periode som statsminister, altså begynnende deregulering av finansøkonomi og av boligmarkedet, for eksempel. Var det da en utvikling som ble påtvunget dere, eller som dere også hadde grunner til å gå inn på ut fra egne vurderinger?

Nordli: Jeg vil ikke si at det var påtvunget. Men for å ta boligmarkedet: Allerede på 70-tallet, da jeg satt i Kommunaldepartementet, så var det jo klart for meg at den tida ville komme da vi måtte revurdere gjenoppbyggingstidas boligmarked. Altså, den store boligmangel som skulle erstatte, som skulle møtes i et nært samarbeid mellom regjering og boligkooperasjon, nødvendigheten av å holde en regulerende hånd over dette i en overgangsperiode. Og det var jo klart for meg at den dagen da vi nærmer oss en metting av boligmarkedet, så måtte vi revurdere dette, fordi dette var jo et opplegg som ble skapt i gjenreisningstida og i årene som fulgte. Jeg gikk imot en del av denne dereguleringen som kom med Willoch og så videre, jeg mener at man gikk for langt. Men nok om det. Det som var min hensikt, var jo over tid å legge til grunn for en mer normal situasjon i vår blandingsøkonomi, ikke sant.

Vi hadde valgt den veien – å legge til rette for en mer normal situasjon i boligmarkedet, men så ville jeg beholde Husbanken som en sentral institusjon for finansiering av det jeg kalte den sosiale boligreising. Jeg mente, og mener fortsatt, at det var en feil at de ikke fulgte det opplegget. Når dagens unge har store problemer med å komme inn i boligmarkedet, så er det ett av utslagene av at man droppet Husbanken som en sosial fundert boliginstitusjon. Det skulle ikke være en forretningsbank. Da de begynte å snakke om overskudd i Husbanken, da gremmet jeg meg. Jeg sa til dem at Husbanken er ikke sted det skal være overskudd, der skal det være underskudd. Ja, for fanken, overskudd i Husbanken, hva var det? Ja, det var skyhøye boutgifter for dem som hadde lån, ikke sant. Jeg er ikke økonom, og det har jeg ofte vært sjeleglad for, men dette regnskapet bare skyver utgiftene et annet sted. Og derfor ville jeg hatt Husbanken som en sentral institusjon for den sosiale boligreising. Andre dereguleringer, det var ikke en påtvunget sak, det var en erkjennelse av at gjenoppreisningens, gjenoppbyggingens tid var over. Vi måtte over i andre former for dette. Det som nå er nødvendig for å ta hånd om ressursbruk i 50- og 60-årene, stilte seg i en helt annen situasjon når en kommer inn i 70-årene. Så det var mer en aksept av at samfunnet forandrer seg, og vi hadde jo bidratt sterkt til at det skulle forandre seg. Det måtte vi ta konsekvensene av.

Lange: Men på ett område hadde vel Norge hatt en regulering lenger enn mange andre, og det gjaldt rentepolitikken.

Nordli: Ja.

Lange: Og også der ble den perioden du satt som statsminister, innledningen til en deregulering, som vel har fått utslag som går videre enn det mange av dem som satte den i gang, tenkte, men som likevel er en del av en liberaliserings- eller dereguleringsbølge.

Nordli: Jo, men dere skal være oppmerksom på at samtidig som vi foretok denne dreiningen, som var nødvendig på grunn – og den var nok mer eller mindre påtvunget, i den grad man kan snakke om slike ting i et internasjonalt marked, så måtte vi gi våre bank- og kredittinstitusjoner noenlunde samme spillemuligheter som dem de skulle konkurrere med. Det var en nødvendighet. Men det man overser når man ser på dette, var at vi beholdt et statsbanksystem, som den gangen sto for henimot 50 prosent av kredittgivning i det sivile marked. Så vi hadde Husbanken, vi hadde Distriktenes Utbyggingsfond, vi hadde Industribanken, vi hadde alle disse spillemulighetene, og gjennom statsbanksystemet kunne vi indirekte øve innflytelse på renteutviklingen, fordi de private banker kunne ikke overse i sitt innenlandske marked den rentepolitikk som ble drevet av statsbanksystemet. Og der hadde vi jo full hånd om renter og alt dette her, inntil noen fant ut at dette måtte vi slutte med, og dermed var det også slutt med statsbanksystemet, for da var det ikke noe marked for det. Det å lage forretningsbank av Kommunalbanken og Husbanken er bare tøv. Da kan du like gjerne droppe det, og det var jo det som skjedde. Dessverre!

Lange: Men da innstillingen fra renteutvalget kom, som innledet oppgjøret med den fullstendige styrte renten, så var du forståelsesfull overfor det –

Nordli: Ja.

Lange: Det var en –

Nordli: Men forutsatt at vi skal ha statsbanksystemet som en motvekt.

Lange: Så du vil altså ikke godta en holdning som sier at det var gjennom de strenge reguleringer og den sterkere styringen som motkonjunkturpolitikken hadde innebåret, at man fikk en slags avsmak for eller avstand til reguleringspolitikken.

Nordli: Neida, dette hadde kommet allikevel. Jeg tror ikke at det spilte noen rolle.

Lange: Og jeg forstår deg riktig også hvis jeg sier at det som du la i motkonjunkturpolitikken, var nettopp en tidsbegrenset unntaksposisjon som man skulle ut av, hvor den linjen du nå har trukket opp, på en måte lå i kortene bare man var gjennom konjunkturproblemet.

Nordli: Ja, ja.

Pharo: Så der så du motkonjunkturpolitikken som helt parallell til gjenreisningspolitikken, altså, at dette var ikke noe man ville ønsket skulle brukes, nei.

Nordli: Nei, nei! Vi hadde vært sjeleglad hvis vi hadde sluppet. Men altså, det er noe av min holdning til hvordan vi skal forme norsk politikk. I slike situasjoner som den som oppsto da, så skal vi engasjere de muligheter vi har i fellesskap, gjennom stat, fylker og kommuner bruke de muligheter vi har for å dempe virkninger, og om mulig også unngå dem. Og så, når den perioden er over, må man revurdere. Det er det som ligger i en aktiv næringsindustri og økonomisk politikk, det må ikke bli et forbenet dogme, for det går ikke.

Bergh: Du understreket veldig sterkt betydningen av full sysselsetting som veldig bestemmende for disse grepene. Var det overhodet internt i regjeringen noen som helst diskusjon om hva man skulle forstå med full sysselsetting i en sånn situasjon?

Nordli: Hm! Ja, det var det jo. Jeg har flere ganger blitt bedt om å definere hva jeg mener med full sysselsetting. Det har jeg prøvd å unngå. Jeg kan ikke definere en elefant, men hvis jeg ser en, så vet jeg hva det er. Altså, på et tidspunkt så ble regjeringen truet med avgang fordi vi hadde passert 30 000 arbeidsløse. Jeg så på det som sunt. Nå har vi 100 000 arbeidsløse, ingen sier et kløyva ord. Det ser jeg på som usunt. Det at vi i dag har 500 000 mennesker mer eller mindre utafor arbeidsliv, det har vi hvis vi tar de 100 000 arbeidsløse, vi tar med de uføretrygdede, sjuke, permanent sykefravær og så videre, så har vi cirka en halv million eller vel det, som er utafor. Det er sykdomstegn. Så kan vi diskutere: Er 30 000 arbeidsløse full

sysselsetting? Er 50 000 full sysselsetting? Jeg syns ikke det er noen sånn voldsom interessant debatt. For meg er det slik at dersom et menneske som ønsker å delta i arbeidslivet, og som er i stand til å yte, den dagen det mennesket ikke får plass i samfunnet vårt som arbeidstaker, da har vi en mangel. Å drive og diskutere dette i prosenter syns jeg er lite interessant. Altså, punkt 1, arbeidsløshet, det er en kilde til sosial mistilpasning, de er utafør det fellesskapet som arbeidslivet gir. Punkt 2, det er en sløsing med noe av det mest verdifulle et samfunn har, nemlig menneskers skaperevne. Og da å diskutere prosenter, det – Jeg må si jeg satte pris på da Landsorganisasjonen gikk ut og sa at regjeringen må gå av, vi har 30 000 arbeidsløse. Det jeg ikke setter pris på, er at vi nå har 100 000, og ingen sier noe. Det er farlig.

Lange: Men er det ikke også slik at den politikken som du sto for under motkonjunkturperioden, og som lyktes i å holde så mange sysselsatt, allikevel av andre blir oppfattet som et bevis på at det ikke gikk an å styre seg unna de vanskelighetene?

Nordli: Det tror jeg nok enkelte kan finne på å si. Men det er et dødt argument for meg.

Lange: Selv om det altså ble en slags etterpadiagnose, når det gjaldt hva som skulle til for å skape videre vekst, for eksempel slik Lied-utvalget så det.

Nordli: Ja, neida, men ikke sant, vi snakker om to forskjellige faser i utviklingen. Det er greit nok å si at motkonjunkturpol– ja, enkelte sa at den var feil, særlig folk som stemte for hvert eneste øre vi brukte i denne motkonjunkturpolitikken, etterpå kom til å si at det var feil alt sammen. Så det er nå så, det er av de ting som man skal bare ta med seg og glede seg over i sin alderdom. Men, en av de store trusler mot en samling av Europa i dag er arbeidsløsheten i de europeiske land. Og jeg er redd for at hvis vi ikke greier å ta dette mer alvorlig enn vi gjør, og dette dreier seg ikke om bare vårt land, det dreier seg i enda større grad om andre europeiske land, så vil vi få en motreaksjon som kan komme til å bli ganske ubehagelig.

En annen ting man kan si at motkonjunkturpolitikken, den var ikke som den skulle, og i ettertid så kunne jeg gjerne sett at enkelte ting var blitt gjort annerledes. Da vi manøvrerte oss slik at vår industriminister ble stilt for retten fordi en manufakturfabrikk borte ved Bergen gikk over ende, så så vi jo at her har vi gått for langt, altså. Her er det et eller annet som ikke henger på greip! (Latter). Men hva nå om vi ikke hadde gått inn med dette? Hva nå om vi i den perioden da vi hadde 600 000 arbeidsløse bare i Norden, at vi hadde hatt tilsvarende arbeidsløshet? Hva med de industribedrifter som vi dog greide å berge over kneika? Stord

verft hadde aldri eksistert dersom vi ikke hadde fått gått inn og berget det. Altså, historien opererer aldri med alternativer. Og jeg synes man plikter å prøve å tenke litte grann på ”hva så”? Jeg er glad for at jeg slapp å se det.

Bergh: Syns du at det var et klart skille mellom dere og den borgerlige siden i synet på full sysselsetting i den perioden? Var det et politisk skille –

Nordli: Ikke i ord, men i handling.

Bergh: Ja.

Nordli: Men som sagt, i denne perioden, vi brukte jo mye penger, vi brukte vel en tre–fire milliarder bare i verftsindustrien. Motkonjunktorens kritikere i Stortinget stemte for hvert eneste øre. Rett og slett fordi jeg spurte dem: ”Ja, har dere noe alternativ?” Det hadde de, men de torde ikke å snakke om det. Tror jeg. Jeg har aldri fått Willoch til å erkjenne det, men det er nå så. Han har jo aldri gjort noe gærent (Latter)

Lange: Nei, men det er vel symptomatisk som du sier, at det alternativet som fantes, det liberale, var ikke stuerent på den tiden, politisk sett, men nå er det det. Den overgangen som her har skjedd, er noe av det vi forsøker å få dine tanker om: Hva det var som gjorde at denne nye måten å tenke på avløste den du står for?

Nordli: (Lang tenkepause) Jeg og min generasjon, vi tilhørte en annen tid. Jeg innrømmer det. Vi vokste opp med Gerhardsens ”Tillitsmannen” og en kullsviertro på at fellesskapet skulle løse alle problemer. Vi trodde at når vi har fått etablert dette velferdssamfunnet, så er det noe som står der. Ferdig med det. Da har vi liksom lagt grunnlaget for tusenårsriket, og vi kan lene oss tilbake og få vår folkepensjon og ha det forholdsvis greit. Vi så vel for sent at slik er ikke verden. Den er under stadig omstilling. Vi stilte kanskje, og nå snakker jeg om min generasjon, for sent spørsmålet: ”Hva så etter?” Vi var så opptatt av dagens utfordringer at vi hadde liksom ikke ork til å begynne å – hvis noen hadde sagt til meg da jeg stemte for folkepensjonen i 1965, at jeg skulle se 50 år i tida framover, så hadde jeg bare flira av dem. Nå ser jeg jo at enkelte dertil egnede vitenskapsmenn kan fortelle meg om hvordan samfunnet ser ut om 50 år. Jeg tror de tar gruelig feil, men det er en annen sak.

Men ikke sant, denne utviklingen og reguleringssamfunnet, det måtte jo endres, det måtte tilpasses en ny tid, men vi måtte beholde en del kommandoposter, kommandoplasser. Kommandohøyder i det økonomiske liv, i arbeidsliv og så videre. Det måtte til for at det demokratiet som jeg snakker om, skulle få anledning til å ha innflytelse. Jeg syns egentlig ikke at det store skillet skjedde da man foretok en del dereguleringer. Jeg satte selv ned et utvalg som skulle se på spørsmålet: Er det nødvendig med alt dette her? Jeg spurte: Er det nødvendig at et offentlig organ skal bestemme takvinkelen på et hus ute på bygda? Lar det seg ikke gjøre å ordne dette noe enklere? Sånt vås. Det eneste jeg oppnådde med det, var at vi droppet stempelmerket bak på radioapparatet. Det forsvant, men dette andre, det ble der. (Latter)

Jeg gjorde den feilen at jeg prøvde å la byråkratiet reformere seg selv, det må du aldri gjøre. Det gikk ikke. Det er så. Men jeg må si at da jeg hadde følelsen av at nå er vi inne i en ny fase som for meg var skremmende, det var den dagen vi begynte å snakke om privatisering av Statoil. Da sa jeg til meg selv: Her, altså så langt og ikke lenger. Nå begynner vi å snakke om noe som virkelig betyr noe. Eller når vi diskuterer om det er riktig at vi har en samfunnsinstitusjon som eier våre kraftressurser. Når vi får en diskusjon om man ikke for å utvikle dette, må privatisere det, altså, selge arvesølvet. Naturressursene i olje, naturressursene i vår kraftproduksjon. Det er i det øyeblikket vi begynner å stille sånne spørsmål, at vi etter mitt skjønn er inne på en ny og for meg fullstendig uakseptabel vei. Uansett hvordan dette utvikler seg. Ingen internasjonale forpliktelser i verden skal få meg til å akseptere at vi må selge naturressursene våre på det åpne kapitalmarked, den dagen har vi gått for langt. Og her er etter mitt skjønn skillet. Ikke hvorvidt man skulle få lov til å ha flaggstang oppe på Sjusjøen og så videre. Det var jo en dertil egnet arkitekt som mente at vi måtte male flaggstengene på Sjusjøen grønne. Jeg spurte om jeg kunne få lov å ha det norske flagg i alle fall, om ikke det også skulle bli grønt. (Latter)

Altså, det å bli kvitt sånt tull som det der, det er så. Men i det øyeblikket vi begynner å snakke om hele fundamentet – Her har man jo festet foten, heldigvis, at man står på fellesskapets ansvar for en del grunnleggende goder: skole, omsorg, helse. Ikke slik at jeg tror at vi ikke har bruk for private institusjoner. Visst har vi det, det har vi hatt hele veien, og det har vi fremdeles. Det er det at du skal ha et fundament liggende der som skaper trygghet. Og så kan hvem som helst for meg bruke sin velstand til å kjøpe seg bedre omsorg og så videre. Det har jeg ingen problemer med, også en annen utdanningsmulighet selvfølgelig. Men i det øyeblikk du begynner å rukke ved hele fundamentet, da ser vi skilleveien, altså. Jeg håper jo aldri vi kommer til å gå den veien.

Bergh: Om vi kunne komme inn på et annet område som jo i ikke ubetydelig grad kom til å prege visse sider ved din regjeringsperiode. Det jeg tenker på, er landbrukspolitikken og det opptrappingsvedtaket som du jo fikk i fanget, nærmest i det øyeblikk du dannet regjering. Det var jo et ganske dramatisk vedtak med store konsekvenser. Jeg vet at Kleppe nærmest fikk et lite sjokk da Stortinget vedtok dette opptrappingsvedtaket. Samtidig kan jeg jo se for meg at du kan ha sett med betydelig forståelse på det å introdusere et sånt distriktsvennlig initiativ som dette tross alt var, som ville bety mye for bosettingen ute i distriktene og så videre. Så jeg kunne være interessert i høre litt hvordan du selv så på dette opptrappingsvedtaket, og hvordan dere i regjeringen arbeidet for å realisere det.

Nordli: Du skal skrape fryktelig lite i en hedmarking før du finner en småbruker eller en skogsarbeider, altså, det ligger bare under skinnet. Og igjen, jeg hilste dette velkommen. Jeg var opptatt av at dette skulle vi gjennomføre. Hvordan vi gjennomførte det? Ja, jeg hadde flere runder, ikke minst innenfor fagbevegelsen, for å få dem til å akseptere dette. Altså, det sto for meg som en vederstyggelighet dersom vi skulle gjennomføre en reform i landbrukssektoren som igjen skulle avføde nye krav om lønnskompensasjoner, noe som ville bli ganske plagsomt. Og jeg må si jeg er imponert over den måten som fagbevegelsen møtte det på. Og for meg var det to hovedgrunner: For det første å akseptere at de som produserer mat, de skal ha en lønn for det strevet som noenlunde tilsvarer det andre i samfunnet tjener, det så jeg på som en rettferd. Vel vitende om hvor elendig vanskelig det var å få dette til, hvordan skulle en måle og veie, og så videre. Jeg sa at en inntekt i jordbruket skal være en gjennomsnitts industriarbeiderlønn, det var jo et forsøk på å gjøre noe, men jeg så jo alle svakhetene ved det. Det lar seg ikke gjøre å sammenligne en kornbonde i Stange med en industriarbeider som går etter stoppeklokka. Kornbonden sitter rolig og ser på poteta veks, mens industriarbeideren må gå etter stemplingsuret. Men dog, jeg måtte si som kjerringa sa: ”Vi får ta det vi har, og brukte katta og vaske bordet med!” Vi får sette dette som et mål, vel vitende om alle de svakhetene.

Vi gjennomførte det. Vi fikk ikke disse reaksjonene. Men igjen en skuffelse for meg var at disse økte jordbruksinntektene, de førte egentlig ikke til det som var hensikten, nemlig å gi høyere lønnsinntekter, de førte til en ny omdreining av overinvesteringene i jordbruket. Og det må jeg si skuffet meg. Men stort sett, jeg mente, som ressursforvaltning, som distriktspolitikk var dette riktig.

Bergh: Men det hadde en del negative virkninger, altså, overproduksjon og slikt som landbruket har stått i senere.

Nordli: Ja. Det hadde det, men det hadde også en del positive virkninger. Jeg ser det nemlig som positivt at vi utnytter dette landet vårt. Jeg tror at det ligger noe verdifullt i det, på mange måter. Den dagen da det siste lyset på småbruket oppunder fjellvannet blir sløkt, så er vi en annen nasjon, da er vi et annet folk. Det er det ene, og det andre er at er det noe jeg er brennsikker om, også for framtida, så er det at det folk trenger, det er mat. Og så får vi gjøre vår innsats. Men igjen, altså, dette var en vurdering som skjedde på 70-tallet, nå er vi 30 år lenger framme, og det vil være svært lite heldig, tror jeg, hvis vi skulle prøve å kopiere 70-årenes tiltak i landbruket med de tider vi står overfor nå. Det tror jeg vil være svært vanskelig. Men visse elementer av det er jo der fremdeles.

Bergh: Ja visst, ja visst. Men du ser ikke med stor skepsis på for eksempel den nye landbrukspolitikken under Gunnhild Øyangen, for eksempel?

Nordli: Nei, det måtte til en strukturendring. Nå, den ville ha kommet i alle tilfeller. Min satsing på de små bruk, det var noe som var brukbart sånn noenlunde på 70-tallet. Etter hvert ble det klart at det ville ikke være holdbart i framtida. Men er det noe sted der jeg er opptatt av at omstrukturering skal skje i noenlunde regulerte former, så er det der. For jeg liker dårlig en utvikling der jord- og skogbruk skal bli et nytt felt for spekulasjons- og pengeplassering. Vi ser tendenser til det som jeg ikke tror er brukbart. Det er allright at en sønn kjøper småbruket etter faren og bruker det som feriested, men det er ikke allright når pengesterke institusjoner kaster seg over norsk jord- og skogbruk og ser det på som en ren investeringsoppgave for framtida.

Lange: En av de andre vanskelige sakene du har trukket fram selv, og som i ettertid jo også er dramatisk, er Alta-saken. For den har akkurat mange elementer av det vi har snakket om: forholdet mellom folkestyre og sterke interessegrupper og spørsmålet om hvordan man skal håndtere en ny politisk kultur, som altså kommer til uttrykk på andre måter enn gjennom de etablerte organer.

Nordli: Vi hadde jo bak oss en lang prosessdiskusjon ikke om hvorvidt det var nødvendig å bygge ut nye energikilder, men hvor vi skulle gjøre det. Vi hadde en del enkelte prosjekter

som lå der. Hardangervidda var en av dem, Saltfjellet, Alta. Det ble til slutt en stilltiende enighet mellom Miljøverndepartementet og Industridepartementet om at vi dropper utbygging av Dagali Veig til fordel for nasjonalparken på Hardangervidda. Jeg er fremdeles ikke så sikker på at det var et riktig valg, men la nå gå med det. Det ble slik, men da ble det samtidig stilltiende vist forståelse for at vi satset på Alta. Og disse beslutningene var jo egentlig tatt før jeg kom inn i regjeringen. Vi hadde behov for ny kraft. Vi hadde behov for utbygging i nord. Og det var bakgrunnen, beslutningene var tatt. (Pause)

Jeg oppdaget da vi begynte å se på dette, ble tvunget til det, det innrømmer jeg, at her hadde man tatt noen snarveier som jeg ikke likte. Disse planene om å bygge ned Masi, de var for lengst borte, det var jo en fullstendig umulig idé, også. Slik at de rent fysiske inngrepene i forhold til naturressursene, de var forholdsvis begrenset i forhold til det som opprinnelig var den store Alta-planen. Men da jeg oppdaget at det var reindriftsagronomer som hadde svart på høringsuttalelsene på vegne av samene, da sa jeg stopp, dette går ikke. En offentlig ansatt tjenestemann har ikke noe mandat til å svare på høringsuttalelser på vegne av samene. Og for å være helt ærlig var det hovedårsaken til at jeg stoppet denne prosessen og la fram en melding for Stortinget. Fordi jeg syns at man her hadde fart litt brutalt fram, vi måtte lytte til det som – men så oppdaget vi jo at det som var den samiske holdning, den spriket jo i alle verdens retninger. Altså, de som i dag snakker om samenes holdning til Alta-utbyggingen som liksom omfatter hele den samiske befolkning, de har lite greie på hva det dreier seg om. Det var ikke sånn, men dog.

Det var det ene, det andre var at jeg så ganske klart at her kunne vi få en situasjon med politimakt og så videre, som langt oversteg hva vi ellers var vant til i Norge. Det kunne bli en farlig situasjon. Det var grunnen til at jeg ba Stortinget en gang til: Se på dette, for det første for at de skulle bli orientert om hva som var situasjonen, for det andre at de skulle være klar over hva dette ville koste. For en sosialdemokrat å sette navnet sitt på mandat for tidenes største politiinnsats mot streikende mennesker, det er vondt, for å si det pent. Jeg ville ikke unne min verste fiende å måtte ta et sånt valg, men det var nødvendig. Og så fikk vi da denne kollisjonen. I ettertid har noen hevdet at vi hadde ikke bruk for Alta-kraftverket. Ja, ja. Ekspertene har jo det til felles at de er langt hjemmefra. (Humring).

Lange: En annen stor sak som ble vanskelig, og som mange mener har spilt en stor rolle for deg, var Volvo-affæren, Volvo-avtalen som gikk i vasken.

Nordli: Ja.

Lange: Kan du fortelle om din holdning til den, og din vurdering av den prosessen.

Nordli: For det første hadde jeg en holdning til nordisk samarbeid som var ganske grunnfestet. Jeg så ikke på nordisk samarbeid som noe alternativ til annen internasjonal tilknytning og for eksempel samarbeid i Europa. Men jeg så på muligheten for å utvikle Norden til en samarbeidende region i det nye Europa. Det nordiske samarbeidet var for lite for svensker, det var for lite for oss nordmenn, det var for lite for danskene, som jo egentlig aldri har tilhørt Norden, men de er nå der. Etter hvert så ble det jo også for lite for finnene. Og hvis noen hadde fortalt meg den gangen at finnene skulle bli den store pådriver innenfor EF, så ville jeg trudd at de ikke var edru, altså, men det skjedde nå. Nå! Jeg var skuffet da Nordøk-avtalen led skipbrudd, jeg så en mulighet der for at vi skulle få til det som jeg synes var viktig, nemlig Norden som et samarbeidende region i et større Europa.

Lange: Var det også et sosialdemokratisk engasjement, eller var det slik at dette hadde oppslutning også fra andre politiske strømninger?

Nordli: Nei, det hadde oppslutning også fra andre, å jada. Det var ikke noe sånt spesielt, det, det var lett å få forståelse for prinsippet, men det var i det øyeblikk du skulle gå fra prinsipperklæringene og festtalen og inn i de konkrete tiltakene, det var da det stoppet. Altså, nordisk samarbeid har det til felles; for det første at vi har utviklet noe som er et særsyn i hele verden når det gjelder regionalt samarbeid. Samtidig har vi mislyktes hver eneste gang vi har prøvd å ta et langt skritt framover. Vi mislyktes i forsvarssamarbeid, vi mislyktes i tollunionen, vi mislyktes i Nordøk-avtalen. Altså, mens vi samtidig bygde opp et felles arbeidsmarked og alt det der så stille og forsiktig. Hver gang vi prøvde å ta et langt skritt framover, så glei vi.

Hva så med Volvo-avtalen? Jeg hadde lenge vært opptatt av at som en storeksportør av energi så måtte vi, punkt 1, åpne oss for et samarbeid med verden rundt, det var jo ingen vei forbi det, da, disse olje- og gassressursene hadde jo av en sånn dimensjon at alt annet var jo umulig. Men samtidig så jeg for meg at vi skulle bruke denne perioden i vår historie til å skape noe. Altså, jeg var ikke fornøyd med at vi bare skulle selge olje og gass til dem som betalte mest for det. Det er greit nok, men jeg ville samtidig ha et energi- og industripolitisk samarbeid der vi tilbød energi, der vi ba om å få det vi trengte, tilgang til teknologi og markeder, forskning, utvikling, alt dette som jeg mente var svært viktig. Og ved en skjebnens

tilskikkelse viste det seg at Pehr Gyllenhammar og jeg var enige om dette her, både når det gjaldt det nordiske samarbeid og også synet på hvordan man skulle utvikle det. Og over en middag inni Oslo tilbød Gyllenhammar plutselig rett over bordet 40 prosent av eierandelen i Volvo, jeg holdt på å få poteten i vrangstrupen. Men vi satte nå i gang, nådde fram til avtalen som nettopp var bygd på dette. De, svenskene, Volvo, det nye eller retttere sagt det nye svensk-norske selskap, ville få tilgang til en rik oljeforekomst ute i havet. På den andre siden tilbød Volvo at deres forsknings- og utviklingsavdeling skulle legges til Norge, noe jeg tror ville hatt en enorm betydning for norsk industri og alt det her. Og min hensikt var ikke at staten skulle sitte med 40 prosent eierandel i Volvo, det hadde vi ingen interesse av. Vi skulle kjøpe disse aksjene, og så skulle vi selge det til norsk industri. (Pause)

Men du verden hvor lunken norsk industri var, inntil Melander ringte meg og sa at hvis ingen andre kjøpte de aksjene, så kjøpte han alt sammen. Så det var nå så. Men for meg var dette et spørsmål om å ta et skritt i retning av et konkret samarbeid. Noe som jeg håpet på skulle gi ringvirkninger med nye tiltak i andre grener.

Lange: Men som du sier; den norske industrien reagerte lunkent, men noen reagerte jo også med kraftig motstand på norsk industriside. Jeg husker vel særlig Kåre Willoch's motstand, som den gang var —

Nordli: Han var jo forpliktet til å være uenig med meg. Han forlangte i en stortingsdebatt at jeg skulle garantere inntjeningsvnen i Volvo i 20 år framover. Det var som om han hadde helt glemt sine liberalistiske holdninger til økonomi, og hvordan i himmelens navn skulle – Jeg ba han være snill å peke på et eneste felt i verden der vi kunne satse og være garantert avkastning i 20 år. Altså, faktum var at jeg hadde flertall i Stortinget for Volvo-avtalen.

Lange: Men hva var det motstanden bygde på, bortsett fra det rene politiske kiv?

Nordli: Det var bygd på en sånn litt rar holdning i forhold til samarbeid mellom en stat, en regjering og et stort konsern. De så noen sanne skremser oppi dette her. Forholdet var jo at vi hadde ikke tenkt å sitte med disse 40 prosentene, det var bare for å skaffe oss fotfeste, og så skulle vi åpne for norsk industri – så det var nå det! Det andre var denne norske særholdningen til alt som er nytt og ukjent, altså, det er litt sånn skummelt med det der. Men jeg tror egentlig ikke at denne motstanden var så sterk som man ga uttrykk for. Jeg hadde samtaler med folk fra Industriforbundet, jeg hadde samtaler med folk fra andre politiske

partier, og de fortalte at den dagen da dette er en realitet, så har du min støtte, så dette hadde gått greit. Det var jo de svenske småsparere med Marcus Wallenberg i spissen som veltet det der.

Lange: Ja, det var vel en intern svensk rivalisering.

Nordli: Å ja! Å jøss, ja! Marcus Wallenberg så på Norge som sitt domene, og det at en oppkomling som Gyllenhammar, først hadde han veltet den avtalen med Skandia med flyproduksjon og så videre. Etterpå så dristet han seg til å gå inn på det norske markedet, det var mer enn den gamle Marcus Wallenberg ville akseptere. Så det var nok et sånt internt oppgjør. Men jeg beklager, det kunne ha vært interessant å se hva det ville ha ført til.

Pharo: For å følge opp det med den nordiske orienteringen, du har da aldri hørt til dem som så å si ville sett Norden som et alternativ til –

Nordli: Nei.

Pharo: – altså til den atlantiske tilknytningen, og det europeiske markedet.

Nordli: Overhodet ikke. Nei.

Pharo: Men hvis vi ser på Nordøk-forhandlingene på slutten av 60-tallet, så var det vel der nokså blandede motiver. For Senterpartiet og sånt er vel Norden mer et alternativ enn et supplement.

Nordli: Jo da, Senterpartiet –

Pharo: Og kanskje også noen i Arbeiderpartiet.

Nordli: Senterpartiet stemte jo imot nordisk samarbeid i sin tid, hvoretter de lovpriste det som et alternativ til Europa. Begge deler var jo en misforståelse, selvfølgelig. Nei, ikke noe alternativ, men å få et samarbeidende Norden som en region internt i et europeisk samarbeid, dette er ikke ukjent i europeisk sammenheng. Vi har den sydvendte aksen, regionen. Når vi nå

får utvidelsen, vil vi få nye regionale holdninger, og i den sammenheng mente jeg at Norden burde ha spilt en større rolle dersom vi i større grad også hadde fått integrert vår økonomi.

Pharo: Dette er altså primært økonomisk samarbeid, eller er det også et middel så å si til å styrke nordiske, hva skal jeg si, verdier; sosialpolitisk også –

Nordli: Alt det der. Vi hadde et godt samarbeid i kultursektoren, vi hadde et godt samarbeid i sosial sektor, vi hadde et gryende samarbeid når det gjaldt forskning, vi hadde et felles arbeidsmarked og alt dette her. Og jeg så det slik at vi må føre det et skritt videre. Nordøk-avtalen var historie. Så får vi bygge opp enkeltavtaler mellom industrier og så videre for å realisere i alle fall noe av det som lå i intensjonen i Nordøk-avtalen.

Pharo: Men hvis vi ser tilbake på disse tidligere nordiske framstøtene, oppfattet du dem også da som supplementsløsninger snarere enn –

Nordli: Nei.

Pharo: Nei.

Nordli: Hvis du ser på diskusjonen om forsvarsunionen, så var jo det noe helt annet. Det samme var det vel med tollunionen.

Pharo: Ja. Ja, i alle fall den første, ja.

Nordli: Men der tror jeg bare jeg må erkjenne at tida var ikke moden for det. Det viste seg at det var den jo heller ikke i 70-årene da Nordøk-avtalen falt. Så disse tingene, de – (pause). Der man reiste forsvarssamarbeid i Norden som et alternativ til vår Nato-tilknytning, så var det etter mitt beste skjønn -- Den gangen var jeg vel ikke så politisk bevisst at jeg forsto så mye av det, men i ettertid ser jeg jo at det ikke hadde vært noen mulighet å få til det. Sveriges såkalte nøytralitet, som jo er noe spesiell, Finlands situasjon, Norge og Danmark med sin bakgrunn i den nære historie. Så, det er det ene, og det andre er at i denne konfrontasjonen mellom øst og vest, mellom demokrati og diktaturet som da gikk tvert igjennom Europa, så ville et nordisk samarbeid vært altfor spedt. Så der –

Pharo: Men da er du så å si tilbake til, når du snakker om din utenrikspolitiske orientering, at krigen var en sånn formativ erfaring, både når det gjelder sikkerhetspolitiske forankringer, og for så vidt også når det gjelder europapolitikken?

Nordli: Ja. Ja.

Pharo: Vi forsøker jo med jevne mellomrom så å si å uteske hva de formative erfaringene er, og for din generasjon så er det jo krisen i mellomkrigstida og så er det krigen?

Nordli: Ja.

Pharo: Ja

Nordli: Ja. Og møtet med det ødelagte Europa. Og Churchills tale som jo fenget voldsomt. Vi hadde en forblommet tro på at dette skulle aldri skje igjen, det har vel alle generasjoner hatt etter en sånn krig. Men min holdning til Europa, den har aldri vært et spørsmål om hva som lønner seg eller hva som ikke lønner seg. Å møte det europeiske samarbeid som en spissposekremmer, det har bydd meg imot altså, det er ikke på den måten – for meg har dette vært et spørsmål om demokrati, krig, fred. Det å ha skapt en situasjon der konflikter mellom Frankrike, Tyskland, England, senere Russland, at det blir sett på – i alle fall har vært sett på så langt som mer eller mindre en umulighet gjennom det integrerte samarbeid. Det er her verdien ligger. Hvorvidt det lønner seg eller ikke lønner seg, det syns jeg ikke er noen sånn avgjørende – vi har aldri valgt demokrati fordi det lønner seg.

Pharo: Var det en oppfatning som du hadde i forbindelse med EU-avstemningsdebatten i –

Nordli: Ja.

Pharo: Den første også, som jo var et syn som ikke akkurat vant frem.

Nordli: Ja. Det hele forsvant i en sånn umulig diskusjon om toll på fatgrønt og sånt småtteri. Jeg greier ikke å diskutere dette på et sånt grunnlag. Norsk landbrukspolitikk og så videre, jeg er overbevist om at det lar seg gjøre å finne ordninger for det, det løser seg. Det store perspektivet, det store målet, det er å skape et Europa som i alle fall denne regionen forhindrer

krig og elendighet. Det var det som var bakgrunnen. Jeg innrømmer også at etter hvert å kunne utvikle Europa som en motvekt mot USAs dominans i Europa er for meg ganske viktig, at det også –

Lange: Var det til stede i 70-?

Nordli: Ja, det var det.

Pharo: Ja det ligger noe, du kan se spor av det.

Lange: Men nå tenker jeg for ditt vedkommende, var det en –

Nordli: Nja, det husker jeg ikke riktig, men etter hvert så har vel det vokst fram. Men det som jo var den store drømmen for oss – jeg tenker på den unge generasjon – det var å skape et samarbeidende Europa fra Ural til Kanalen. Det var jo under den kalde krigens tid, og alle så på det som en drøm. Nå har vi jo muligheter for det. Nå har vi muligheter for det.

Lange: Da tror jeg vi kan ta en pause.

-----Pause-----

Pharo: Når det gjelder sikkerhetspolitikken: I noen regjeringer, så har det jo vært en tendens til, hva skal vi si, rivalisering av og til mellom Statsministerens kontor og Utenriksdepartementet. Men i ditt tilfelle, i din regjering, så var det vel en rimelig grad av samstemthet når det gjelder disse sentrale NATO-spørsmålene, altså forhåndslagring, nordisk atomfri sone og dobbelvedtaket til NATO?

Nordli: Altså, i utgangspunktet så jeg det som viktig i den rollen jeg skulle spille som leder for regjeringen, at jeg ikke i utide blandet meg oppi fagstatsrådenes arbeidsområder. Særlig når det gjelder utenrikspolitikk, fant i alle fall jeg den riktige måten å gjøre det på: at vi hadde våre samtaler og kontakter, hos utenriksminister, forsvarsminister, handelsminister og så videre, men at jeg ikke i utrengsmål blandet meg opp i dette. Jeg var redd for at det skulle bli uklarhet. Og det har vi jo sett eksempler på når man ikke i tilstrekkelig grad er klar over dette. Og i den situasjonen vi var, hadde vi ikke råd til uklarheter. Det var ingen spesielle

motsetninger som dukket opp. Det kunne fra tid til annen være ulike synspunkter på spesielle situasjoner og vei framover og så videre, men aldri noe problem, som jeg erindrer.

Pharo: Nei, det er vel helt i overensstemmelse med det inntrykk som ligger fra utsiden. Og det gjelder da vel for så vidt om utenrikspolitikken generelt, altså at regjeringen var relativt samstemt, men kritikken kom i høy grad ut, fra andre deler av politikken –

Nordli: Jeg hadde jo i regjeringen, når det gjaldt for eksempel utenrikspolitikk, sikkerhetspolitikk, EU og så videre, folk som hadde en annen oppfatning. Det ga grunnlag for konstruktive samtaler om dette, men jeg kan bare erindre ett tilfelle der noen av dem fant grunnlag for å ha en protokolltilførsel. Ikke slik at de førte denne protokolltilførselen videre fram til Kongen i statsråd, men i regjeringsnotatet, én eneste gang kan jeg huske at det skjedde. Det var ikke noe problem.

Pharo: Det var for så vidt da så å si ditt mål å ha ulike oppfatninger representert i regjeringen slik at disse kunne brynes mot hverandre?

Nordli: Ja. Ja, og ta konsekvensen av det. Det var en ettpartiregjering, og jeg visste at når det gjaldt for eksempel EF-spørsmålet, hadde rundt 50 prosent av partiets medlemmer en annen oppfatning enn meg, og da så jeg det som helt naturlig at de hadde sin plass i regjeringen. Og jeg må si at erfaringene er positive. Fra begge sider ble det vist det nødvendige ansvar, og det gikk bra.

Lange. Det var diskusjonen om forhåndslagring som da ble det store stridsspørsmålet?

Nordli: Ja.

Lange. Og hvordan opplevde du det som regjeringssjef å ha en så sterk konfrontasjon internt i Arbeiderpartiet om dette?

Nordli: For det første så jeg spørsmålet om forhåndslagring som en avgjørende viktig faktor i vår forsvars- og sikkerhetspolitikk. Dersom vi skulle kunne holde på vår hovedlinje om ingen fremmede styrker på norsk jord i fredstid, hadde utviklingen ført til at vi her måtte finne en løsning gjennom denne forhåndslagringen. Bakgrunnen for det var den utbyggingen som

Sovjetunionen foretok i sine maritime stridskrefter. Det var jo et ledd i Sovjetunionens globale strategi, det var ikke til ære for oss at de bygde opp Kola-basen. Men det førte jo til at for det første hadde vi Leningrad-distriktet som var et oppmarsjområde for sovjetiske styrker, også atomvåpen, vi fikk oppbyggingen av Kola-basen med de maritime styrkene, ikke minst undervannsflåten. Og det førte til at Norge ble liggende bak en jernring av sovjetiske stridskrefter.

Og jeg vurderte det slik at ingen general med vettet i behold ville i en krisesituasjon kunne ta sjansen på å sende dette materiellet sjøveien igjennom den jernringen, det ville jo være den rene galskap. Derfor – for å opprettholde denne delen av vår sikkerhetspolitikk var det nødvendig å foreta denne forhåndslagringen. For meg var det helt sentralt. Jeg kom til en situasjon i landsstyret der det var klart at – ja, hvorvidt jeg hadde fått flertallet med meg eller mot meg, det vet jeg fremdeles ikke, men det ville i alle fall ha blitt en meget klar splittelse. Og jeg ga da uttrykk for at her får landsstyret være landsstyre, jeg sitter i en regjering som har et større ansvar enn et enkelt parti, jeg tar ansvaret for det. Så får dere gjøre hva dere vil, og det gjorde de. Det vil si, de tok ikke noe standpunkt. Men for meg var det en meget alvorlig situasjon.

Lange: Og da var også spørsmålet hvordan de i regjeringen som var på den andre siden, hvordan du håndterte –

Nordli: Nei, de fulgte meg.

Lange: De fulgte deg.

Nordli: Ja. Det var ikke noe problem. Det var ikke alle som var like glad for det, men det får da være så. En regjering er ikke en fornøylespark.

Pharo: I hvilken grad var denne skepsisen mot sider av NATO-politikken og opposisjonen eller skepsisen mot EU del av det samme, eller var det forskjellige strømninger som av og til går sammen, og av og til er separate?

Nordli: For det første, dere kjenner jo til at vi hadde en opposisjon mot denne delen av utenriks- og sikkerhetspolitikken, like fra 1945. Den varierte litt i styrke, men det var jo et klart mindretall det dreide seg om. Men det ble akseptert at sånn skulle det være. Da vi fikk

denne litt sterkere opposisjonen den gangen mot for eksempel forhåndslagring, så – jeg vet ikke – den var større enn det vi hadde i den vanlige NATO-motstanden, betydelig større. Jeg ser ikke bort fra at de hadde et flertall i landsstyret. Men jeg har tenkt mye på det, jeg tror at dette er et utslag av det problem som demokratiet bestandig har i en lang fredstid. Det er greit å få demokratiet til å ruste opp i konfliktsituasjoner, det er verre å få det med i nødvendigheten av å disponere på en slik måte i en tid som de oppfatter som rimelig fredelig. Og det ble en sånn tretthetsreaksjon som slår ut.

Altså, jeg har full respekt for dem som syntes det var lite framtid i å akseptere modernisering av atomraketter, atomvåpen og å lagre tyngre våpen i Norge. Jeg har full respekt for dem som da sier at vi får ikke noen varig fred på denne måten. Det var bare det at i denne situasjonen var det urealistisk. Og igjen tilbake til det nordiske samarbeidet: For meg betydde det mye at vi tok vare på den såkalte nordiske balansen. Vi hadde Finland i sin posisjon, vi hadde Sverige med det de i Sverige kalte nøytralitet, vi hadde Norge som medlem av NATO. Og denne konstruksjonen, om du vil, den ble akseptert både i øst og i vest. Og vi ble en sånn stabiliserende faktor midt i et meget følsomt område som nordområdene var, og som fremdeles er det, forresten. Og det å rokke ved dette her sto for meg som svært lite tjenlig. Det var blant annet bakgrunnen for den skepsis jeg hadde til at vi skulle proklamere oss selv som et atomfritt område. Jeg var engstelig for at vi på den måten skulle rokke ved denne nordiske balansen som hadde en vesentlig sikkerhetspolitisk betydning.

Pharo: Ja, som du sier, altså arbeidet for fred, at man kan ikke ruste seg til fred, den tanken har ligget der –

Nordli: Ja. Ja.

Pharo: – i hele etterkrigstida med større eller mindre tyngde, og den ble vel da formodentlig styrket med Vietnam-krigen, med en alminnelig radikaliserings og med det nokså utrivelige amerikanske utseendet under Vietnam-krigen.

Nordli: Det også. Men igjen dette latente problemet som ligger der for alle demokratier, nemlig å få forståelse for nødvendigheten av tiltak innenfor forsvars- og sikkerhetspolitikk i en periode som oppfattes som rimelig fredelig. Diktaturene har et forsprang der, for de behøver ikke å spørre folket. Demokratiene må gjøre det. Og der har vi en liten, sånn strategisk svakhet. Og jeg tror nok det spilte en viss rolle, det var en trøtthet i partiet som jeg

møtte. Trøtthet som jeg forsto, men jeg ville ikke ha kunnet fortsette som leder av en regjering dersom dette ikke hadde lyktes.

Lange: Men det var vel også i noen grad et generasjonsfenomen, at det var ungdommen som i størst utstrekning var –

Nordli: Ikke bare det. Det var ikke bare det. Nei, det gikk ut over det.

Lange: Ja. Ja.

Pharo: Men lå det der, kunne det der også for skeptikernes side ligge et konkurranseelement til SV i –

Nordli: Ja. Ja, det gjorde det vel, selvfølgelig. De skjelte jo også til den siden, men jeg tror nok det mer hadde med det som ligger hos de aller fleste, at man reagerer mot å skape fred gjennom våpen.

Pharo: Skal vi –

Lange: Da er det jo en annen måte å skape fred på –

Pharo: Ja, vi lurere jo på – dette er jo et spørsmål som vi stiller oss, den økonomiske integrasjonen og sikkerheten. Dette må jo kunne betraktes som, hva skal vi si, vitale norske interesser. Hvor vitale oppfatter du – oppfattet dere – bistandsvirksomheten for norske interesser, altså utover dette med den moralske forpliktelse?

Nordli: For det første så var jeg, og er, av den overbevisning at å regne med en framtid i stabilitet og fred uten å bekjempe massefattigdommen i verden, det er en illusjon. Og at den farligste trussel vi har mot stabilitet i framtida, det er fattigdom. Så det er bakgrunnen. Det andre –

Pharo: Er det en holdning som du har hatt helt fra bistanden begynte?

Nordli: Ja. Ja. Det er det. Det andre som også spiller inn – i en samtale med Julius Nyerere, så sa han: ”Dere har to veier å gå, enten må dere handle med oss eller så må dere fø oss.” Det finnes ingen andre muligheter. Altså, det å møte folk på vandring rundt i verden med restriksjoner, det er en tapt sak. Hvis vi ikke er villige til å gå til kjernen og stille spørsmålet: Hvorfor er de på vandring?, så vil vi aldri klare det. Det er den andre siden, altså det å gi hjelp, i hovedsak til selvhjelp. Så utstyrte vi oss med en del sånne moralske forpliktelser, som det nok kan settes en del spørsmålsteget ved. Vi ga penger og sa: ”For all del, dere må ikke bruke og kjøpe noe i Norge for det der, for da går det gærent.” Det var, tror jeg, en moral som folk flest i utviklingsland ikke skjønnte bæret av. Igjen til Nyerere, han sa: ”Dere er noen rare mennesker. Vi er glad for den støtte frigjøringsbevegelsen får, for vi får støtte til medisiner og sånt noe.” ”Men,” sa han, ”hvordan var det med dere i tida fra 1940 til 45 da dere ba om å få et maskingevær, og dere fikk et ullteppe, var dere glad da?” (Latter) Det er nå så.

Men denne liksom jomfruelige holdningen til dette at vi måtte være forsiktige med å slippe til norsk industri, det måtte ikke bli noen kobling, det ble ikke forstått. Altså, det var folk som gjerne ville diskutere det, ha kontakt med norsk industri, som stilte spørsmålet: ”Ja, hvorfor ikke det?” Når vi ga penger til store vannkraftprosjekter og Aker meldte seg på banen, så skulle vi liksom prøve å nekte dem det, det er tøvete. Men slik var det. Men den økningen som vi fikk i bistandsmidlene, det var basert på at dette er også en satsing for større stabilitet en gang i framtida, jeg vet ikke når.

Pharo: Vi kan kanskje komme tilbake til Nyerere og for så vidt Michael Manley, men du engasjerte deg på et vis i alle fall offentlig utad sterkere i bistandspolitikken enn på noe annet område av utenrikspolitikken, i den forstand at du hadde kontakt, altså at du reiste ganske mye og hadde kontakter.

Nordli: Ja, det var etter en nøye drøfting med blant annet utenriksministeren, som mente at vi skulle understreke vår holdning til bistandsarbeid ved at jeg da gikk inn i det, og det gjorde jeg.

Pharo: Og de to det særlig i samtida virket som du hadde særlig kontakt eller forståelse med, var med Nyerere på den ene siden og Mike Manley på den andre.

Nordli: Ja. Jeg hadde jo også nær kontakt med ANC i Sør-Afrika.

Pharo: Ja.

Nordli: Jeg hadde til og med kontakt med Nelson Mandela mens han satt i sine celler på Robben Island. Men for meg ble det jo da Julius Nyerere som ble en kontaktperson, av mange grunner. Michael Manley: Antagelig mer en tilfeldighet, for hans sosialistparti hadde vunnet valget på Jamaica, og han var jo i utgangspunktet ganske nær knyttet opp mot Castro. Og dette sosialistpartiet var i realiteten aldri noe parti, det var en sammenrasing av all verdens rart fra de glødende kommunister til de mest konservative, men det var nå et parti i alle fall. De var altså under påvirkning av Castro, men antagelig det som var mest betenkelig, var den holdningen som USA skapte gjennom sin boikott av Jamaica.

Og det var på det tidspunkt at jeg kom inn i det, for etter mitt beste skjønn var det å trampe som en elefant i en glassbutikk, altså. Dersom de ønsket å skyve Michael Manley i fanget på Castro, var en amerikansk boikott et av de mest effektive tiltakene. Og Walter Mondale var enig med meg. Han sa: ”Det er bare det at vi må ha noen stemmer i Florida, det gjør at vi ikke kan gjøre noe med det.” Vel! Manley, etter valgseieren så hadde han lagt ut på reise for å finne sine kontakter og var på tur – av alle steder – til Kina. Han traff Nyerere, og Nyerere sa: ”Kast den billetten, reis til Oslo!” Og det gjorde han. Og vi fikk et nært samarbeid med Michael Manley, og gjennom fagbevegelsen begynte vi å bygge opp blant annet undervisningstilbud der borte. Vi gjorde et forsøk på å få til en ordening slik at norsk industri kunne kjøpe bauxitt i Jamaica mot at vi investerte i et anlegg på Jamaica. Men det ble stoppet av aluminiumstrusten i Canada som satte foten ned, og det førte til at norske industriledere ikke våget å gå inn i det. Dessverre!

Pharo: Med Jamaica og Manley var det altså både disse allmenne resonnementene, men også at det var geopolitiske hensyn som følge av hans mulige orientering i retning Castro og amerikanernes atferd?

Nordli: For mitt vedkommende var det vel mer en vurdering av at på Jamaica har vi et prosjekt som er noenlunde overkommelig for oss. Altså, en par millioner mennesker på denne øya, det er ting vi kan håndtere, og her kan vi virkelig gjøre noe. Og det å ta på meg oppgaven som et lite mellomledd mellom Michael Manley, som jo bad tynt om at denne blokaden skulle tas vekk, og det å få en kontakt mot Det hvite hus det var en takknemlig oppgave for meg. Jeg prøvde så godt jeg kunne. Men det var stemmene i Florida-lobbyen som avgjorde det.

Pharo: Skal jeg bare fortsette? Jeg lurte da på at i ettertid så står jo ikke Nyerere fram kanskje med riktig så blank glorie som han gjorde i samtida. Jeg har av og til hatt litt problemer med å forstå hvorfor Nyerere ble så voldsomt beundret i Norge. På et tidspunkt kunne man jo se at hans økonomiske politikk ikke var utpreget vellykket, og kanskje at den ujamaa-orienteringen i forhold til bøndene jo førte til en ikke ubetydelig bruk av tvangsmidler. Og likevel vedvarte den norske positive holdningen til han bemerkelsesverdig lenge.

Nordli: Ja, nå var jo ikke dette så rosenrødt som det kanskje så ut på overflaten, vi hadde jo noen ganske freske diskusjoner. Men Nyerere sto også fram som et egnet kontaktpunkt mot resten av frigjøringsbevegelsene i Afrika, med den posisjon han hadde. Og når vi så på en del av de andre frigjøringslederne, så var det jo ikke alle som var utpreget tillitskapende altså. Så det var liksom en port inn i dette området. Derfor fikk Nyerere en sånn personlig plass, samtidig som Nyerere jo ble, nei, Tanzania ble et hovedsamarbeidsland. Du nevnte disse ujamaa-landsbyene. (Pause)

Vi tok jo opp dette. Og Nyerere sier: ”Ja, jeg har som hensikt å utvikle dette landet mitt noe i retning altså –, det er de nordiske velstands- velferdssamfunnene som er målet, liksom, langt unna et sted.” ”Men,” sa han, ”for å få det til så nytter det ikke å operere i det gamle nomadesamfunnet. Altså, hvis vi skal kunne gi barn og unge utdanningsmuligheter, så får vi ikke det til i det gamle nomadesamfunnet. Skal vi kunne gi dem helseforsikringer og sånn noenlunde det de trenger, vi må samle dem.” Og det var bakgrunnen hans for disse landsbyene. Han var jo litt hardhendt av og til, syns jeg, for å få dette til. Men dog allikevel, han spurte oss: ”Har dere noe alternativ?” Og jeg må innrømme at det hadde jeg ikke. Men han som person, det var i første rekke hans posisjon innad i de afrikanske frigjøringsbevegelser –

Pharo: OK. Jeg har lurt på et spørsmål som knapt nok lar seg svare på, men altså: Det er klart oljen spiller en rolle for at Norge nådde opp henimot ettprosentnivået når det gjelder overføringer relativt raskt. Men tror du det er en prosess som ville funnet sted så å si uavhengig av oljen? Altså den ble for så vidt mindre smertefri med oljen, men ville den gått som i Sverige og Danmark, funnet sted i alle fall?

Nordli: Det finnes jo ikke noe svar –

Pharo: Nei, jeg vet –

Nordli: Nei, det gjør ikke det, men det ville jo ha blitt litt lurvete av oss dersom oljen skulle avgjøre hvorvidt vi skulle gi 1 prosent av BNP. Denne prosenten ville ha blitt mindre, selvfølgelig, uten oljen. Men jeg håper da inderlig at vi ville ha greid målsettingen. Der hvor vi ikke så langt, ikke den gangen og ikke nå greide å være flinke nok, det var å få ryddet plass for disse landene, slik at de fikk muligheter til å utvikle seg selv. Og det er jo en tragedie at kornprisene i Norge skal være avgjørende for et sånt prosjekt. Men dessverre, sånn er det. Men det er jo ille, fordi det betyr så enormt mye mer enn denne pengeoverføringen, som i alle tilfeller bør være der. De bør få hjelp sånn at de får løst en del påtrengende problemer på kort sikt.

Men altså, hvor lang tid tok det før de hørte på oss når vi ba om at de skulle slette gjelden til utviklingslandene? Ja, det tok nesten 30 år. Og alle så jo at dette her var aldeles håpløst. Men først nå begynner det liksom å løsne. Og så får vi tru da, at ikke de sletter gjelda med å sette ned bistandsbevilgningene. Gjør de det, så er vi jo akkurat like langt. Da blir det bokholderi!

Bergh: Jeg hadde lyst til å vende litt tilbake til en annen side ved sikkerhetspolitikken som vi jo har snakket en god del om, og et område som det kanskje ikke er så mye å si om her, men jeg har allikevel lyst til å reise det, og det er dine erfaringer med kontakten med de hemmelige tjenester i sikkerhetsspørsmål som statsminister. Og det gjelder jo i hvert fall to aspekter der; det ene er om du kan si litt om de hemmelige tjenester som premissleverandør, informasjonskanaler for de sikkerhetspolitiske trusselvurderingene, og det andre er jo dette tema som også lå der i din tid om den indre trussel, som da særlig overvåkningspolitiet har satt som sin oppgave. Og i din tid så ble det jo utarbeidet en ny overvåkingsinstruks, i 1977. Så jeg vet ikke om du vil si noe om dine erfaringer med det feltet.

Nordli: Gjerne det. Så sant jeg slipper å gå inn i enkeltsaker, av visse grunner så kan jeg ikke gjøre det. Ikke fordi jeg ville ha vegret meg for å ha gjort det, men det er nå bare sånn. Jeg hadde et, om du vil, pragmatisk forhold til overvåkningssjefen, som da var Haarstad. Han så jo ikke ut som en overvåkningssjef, han så ut som en gammel, trivelig bestefar. Jeg sa til Haarstad: ”Jeg vil bli informert om det du mener er viktig at jeg kjenner til, alt annet det kan du la være.” Altså, jeg var fryktelig følsom overfor å skape en situasjon der noen med noen grad av rett kunne hevde at jeg hadde en politisk ledet hemmelig tjeneste. Det ville etter mitt skjønn være det verste som kunne skje. Derfor valgte jeg en vei som jeg overløt til han å

avgjøre når og hva jeg skulle informeres om, slik at det aldri skulle kunne hevdes med noen rett at jeg hadde prøvd å påvirke disse tjenestene.

Men jeg så også at den gamle instruksen hadde gitt oss en del overraskelser som vi ikke satte pris på. Og derfor fikk vi ordnet en ny instruks. En av de viktigste sidene ved den var at politisk virksomhet i seg selv ikke skulle gi grunnlag for overvåkning. Dette var et fryktelig vanskelig avveiningstema, fordi på den ene siden var det helt klinkende klart at politiske holdninger og politisk virksomhet i seg selv ikke skulle gi grunnlag for overvåkning. På den andre siden kunne vi ikke gjøre det slik at en påtatt politisk holdning liksom skulle bli et skjerm Brett for at du kunne gjøre nesten hva som helst. Så det ville jo fortsatt ligge en avveining der. Men jeg tror allikevel, i denne situasjonen, at det var viktig at vi fikk slått fast at politisk virksomhet alene ikke skulle gi grunnlag for overvåkning. Det andre var at jeg syntes det var noe betenkelig; vi hadde bygd opp et eget organ fra Stortingets side som skulle ha oppsyn med de hemmelige tjenester, vi hadde lagt til rette noe vi trodde var en sikkerhet, nemlig domstolsbehandling av visse tiltak fra disse hemmelige tjenestenes side. Så fikk jeg en mistanke om at dette sviktet, at disse domstolsbehandlingene ofte ble en sånn rutinesak som egentlig ikke ga noen trygghet for noen. Og for det andre at dette overvåkningsorganet, det kunne jo umulig ha gjort jobben sin. Og det var jo disse tingene som var sjølv bærebjelken, fordi du kan ikke etter mitt skjønn ha en hemmelig tjeneste ledet av regjeringen. Det går ikke. Og når da disse tingene ikke fungerte, så – dette var jo da bakgrunnen for den nye instruksen.

Pharo: Jeg vil bare plukke opp tråden fra noe du sa da vi snakket om Sverige og nøytralitet. Så sa du den – hvilket uttrykk var det du brukte – at den –

Nordli: Jeg kalte det den såkalte.

Pharo: Den såkalte. Hvor godt informert var dere om at Sverige i realiteten nok var betydelig mer vestvendt enn de likte å gi uttrykk for?

Nordli: Å ja, det skulle jo ikke så mye til for å se det. Altså, da Sverige bygde opp et av Europas sterkeste luftvåpen, eller flyvåpen, og plasserte den langs Østersjøkysten, så var jo ikke det fordi at de var redd Nato-Norge. Og når du så på hvordan de bygde opp sitt forsvar, lokaliseringer og alt dette her, så var det jo helt tydelig. Og i ettertid har det jo kommet fram det som vi visste, nemlig at det var en rimelig kontakt. Men den kontakten gikk ikke gjennom Norge. Det pussige var at de kontakter vi hadde i forhold til nøytrale land, den gikk gjennom

Polen. Det var en arv etter Halvard Lange og Rapacki. Men der hadde vi kontakter som betydde noe i forhold til Sovjetunionen, mens Sverige og Finland brukte andre kanaler. Det vil si, finnene under Koivisto var jo ganske klare i sine meldinger. Koivisto sa til meg under en samtale vi hadde: ”Jag har en gång burit fel vapen, aldrig mer.” Og jeg skjønnte jo hva som lå i det da han også fortalte meg om de underminerte bruer og veier i Nord-Finland, så vi forsto jo hvor mannen var. Så det er for å si det pent noe utvanning av begrepet å kalle Sverige nøytralt.

Pharo: Ja. Vi vil nok være enig i det, ja. Men før jeg slipper tråden helt, et siste spørsmål når det gjelder forhold til u-landene. Forestillingen om en ny økonomisk verdensorden hadde jo en nesten ubegripelig sterk posisjon i Norge og veldig lenge, til langt inn på 1980-tallet, noe som i alle fall noen av oss har vært litt forbauset over, fordi det måtte jo ha vært relativt tydelig at verken amerikanerne eller for den saks skyld tyskerne var innstilt på å gå veldig langt i retning av å støtte en sånn orden. Hvordan kan forestillingen ha overlevd så lenge som den gjorde?

Nordli: Fordi hele problemstillingen er helt sentral. Saklig sett finnes det ikke noen motargumenter imot det. Jeg er klar over at du kan konstruere en rekke sånne ting, men i seg selv sto hele ideen så sterkt at det måtte bare aksepteres uten at det skjedde noe spesielt. Vi brukte det som en basis både i forhold til utviklingslandene og i forhold til våre allierte og våre nærmeste rundt i verden, vel vitende om at vi antagelig aldri kom til å oppleve at dette ble en realitet. Men det kan jo ikke forhindre at du jobber med det. Ideen er like aktuell nå som den var da den ble skapt, og det er ingen annen vei.

Pharo: Nei. Spørsmålet er – altså det var en ny orden, i betydningen avvikling eller nedskjæring, adgang for deres råvarer eller produkter og ikke-diskriminering av dem, alle de tingene er jo åpenbart nødvendig. Men nå tenkte jeg også på disse tankene om stabiliseringsfond, så å si i analogi til oljen?

Nordli: Ja, der tør jeg ikke å gå inn i noen diskusjon –

Pharo: Nei.

Nordli: – for jeg kjenner for dårlig til bakgrunnen for det. Det var jo diskutert ulike innretninger som skulle føre fram smått om senn til dette målet, men man ble vel til slutt stående ved at det som i utgangspunktet er viktig, det er at vi oppfyller FNs krav om bistandsmidler. På den andre siden å jobbe utrettelig for å få en åpen verdenshandel som inkluderer utviklingslandene. Altså disse to elementene, og så i den sammenheng sletting av u-landsgjelden, var vel disse tingene som ble satt øverst på dagsorden, som et forsøk på en gang å nå dette målet.

Pharo: Så en del av disse, hva skal vi si, reguleringsforestillingene som 77-landsgruppen hadde, var ikke noe som nødvendigvis klang særlig godt hos dere.

Nordli: Nei. For å være helt ærlig, jeg interesserte meg ikke for det, for jeg synes det var vanskelig nok fra før.

Pharo: Ja.

Lange: Man kom jo ikke så langt på dette området. Men et av de områdene hvor man kom langt i forhold til den tredje verden, det var jo Sør-Afrika.

Nordli: Ja.

Lange: Og der engasjerte jo du deg også spesielt. Så hva var grunnlaget for at det var denne saken som ble satt så høyt på dagsorden?

Nordli: Ja, for det første var det et brutalt regime vi sto overfor. Det i seg selv var jo nok til at vi satset. Nå kunne man finne mange slike rundt i Afrika med ulike fortegn. Men bakgrunnen var vel den kontakten vi hele tida hadde med ANC. Og selv om sjefen satt innesperret, så hadde han allikevel en meget stor innflytelse i opinionen. Men grunnlaget, bakgrunnen, det var den kontakt som ble etablert mot ANC.

Lange: Og den var etablert før din tid og gikk langt tilbake?

Nordli: Ja. Det var jo mange ulike former for kontakt med disse frigjøringsbevegelsene, men ANC var vel en av de få der vi torde å spille oppå bordet med hva vi gjorde. Men det fantes jo

også kanaler andre steder som ingen så og som – ja, det måtte bare være sånn. Men det var i alle fall, slik jeg vurderte det, bakgrunnen for at vi engasjerte oss så sterkt der.

Lange: Og det ble et samspill som førte fram. Men i din tid, hvordan var resultatene sånn som du husker det? Følte dere liksom at dere var i –

Nordli: Ja, sjølve omveltningen kom jo etterpå.

Lange: Ja.

Nordli: Men gjæringsprosessen var jo i full gang, og vi øynet vel muligheter for at det skulle skje det som skjedde. Det vi nok var redd for, var at når jerngrepet ble svekket, skulle brutaliteten komme fra den andre kanten, revansjelyst og alt dette, og det var jo her at Mandela gjorde sin livsgjerning, nemlig å forhindre at denne pendelen slo i den andre retningen. Uten han ville det antagelig ikke ha lyktes.

Lange: Nei, og der var altså Norge med på å gi ham muligheter til å gjennomføre det.

Nordli: Ja, vi måtte jo det. Det gjorde vi, ja. Og vi støttet også på ulike vis ANC selv.

Lange: Ja, måtte, sier du, men det var jo mange land som ikke gjorde det.

Nordli: Ja – nei, med måtte mener jeg at skulle man engasjere seg, så måtte man jo gjøre det der man så åpningene. Neida, vi var ikke tvunget til det på noen annen måte. En av de såre punktene fra den gangen som jeg erindrer, det var da man reiste spørsmålet om boikott for oljeleveranser. Og jeg må innrømme at der var vi antagelig ikke håndfaste nok. Vi lot oss vel i for stor grad trekke etter værhåra av Rederforbundet og så videre. Nå tror jeg ikke at en norsk boikott her ville hatt noen avgjørende innflytelse, bortsett fra at det ville vært en signaleffekt. Men når vi så omsider kom så langt at vi etablerte boikotten, da var jo prosessen allerede i gang, så.

Lange: Det siste utenrikspolitisk orienterte området som vi kunne ha lyst til å snakke om, er den store utvidelsen av det norske territoriet som fant sted i din statsministertid, hvor loven om 200 mils økonomisk sone trådte i kraft, og hvor den ble gjennomført før FN's

havrettstraktat var vedtatt. Norge gikk altså her utenom det som har vært den vanlige holdningen, nemlig å innrette seg etter og støtte seg på FN-vedtak i slike sammenhenger. Hvorfor, ja, har du noen kommentar til at det ble slik?

Nordli: Jeg leste det der, og jeg må si jeg har prøvd å lete i hukommelsen etter et tidspunkt hvor denne problemstillingen ble drøftet. Jeg kan ikke huske det. Det er sikkert ikke fordi at det ikke fant sted, men jeg klarer ikke å erindre det. Derimot må vi være klar over at framveksten av dette nye havrettsregimet, det var ikke noe som kom over natta. Det var jo en lang prosess om ressursene i havet, havets frihet, ansvar og alt dette her. Slik at på forhånd, altså jeg og flere med meg i regjeringen, vi la vekt på at vi må prøve å få gjennomført dette uten unødige konflikter på den ene siden – og på den andre siden prøve å ha flest mulig venner etter at vi har foretatt dette her, fordi det var jo nok konfliktfylt lell, om ikke vi skulle skape nye konflikter. Det førte jo til det du sier om at vi gjennomførte dette, det var jo atskillige høi i det, da. Ikke sant. Det ble liggende igjen mange uløste spørsmål som rett og slett var uløste nettopp fordi at de var så konfliktfylte. Men så valgte vi altså å skyve dem unna og få til det store bildet.

Og hvorfor vi kom i den situasjon at vi gjennomførte dette før havrettskonvensjonen? Der er jeg ikke sikker, rett og slett fordi ikke jeg erindrer diskusjonene. Men punkt 1, vårt regime skilte seg jo ikke ut, det brøt jo ikke med den konvensjon som til slutt kom fra FN, som jo også var meget mangelfull. For det andre er det et spørsmål om vi ikke, uten at vi selv egentlig hadde tatt mål av oss til å gjøre det, ble en pådriver for å få denne konvensjonen. For det var jo slett ikke noen roselagt vei fram til dette her. Vi hadde motstand både hist og her, og vår store redsel var jo å bli oppfattet som havimperialister. Noe vi antagelig egentlig var, men la nå gå med det. Og det var usikkert hvorvidt man kunne nå fram til noen konvensjon for FN. Den gangen var vi så heldige at vi hadde en internasjonalt anerkjent havrettsjurist som ledet dette arbeidet. Det betydde mye for den anseelse som dette arbeidet fikk. Og så ble det som det ble.

Det store spørsmålet som jeg tok opp med meg sjøl, var hvordan vil vi være i stand til å forvalte dette her? Vil vi være i stand til å forvalte det som en representant for det internasjonale samfunn, eller blir vi egoister og imperialister? Det spørsmålet har jeg ennå ikke fått noe svar på. Men der ligger egentlig den store konflikten, etter mitt skjønn, altså. Dersom vi setter oss på den høye hest og sier at dette er vårt, punktum, ferdig med det, så har vi misforstått hva dette dreier seg om. Vi er forvaltere av en felles rikdom og et felles ansvar, og der hvor vi har det største uløste problemet i den sammenheng, det er jo Svalbard og

Svalbard-sonen. Og jeg så det som en oppgave å prøve å få det internasjonale samfunn til å forstå situasjonen på Svalbard.

Det var jo i den sammenheng jeg tok opp dette med Henry Kissinger, og da jeg reiste spørsmålene om Svalbard og Spitsbergen og Svalbardkonvensjonen og sonen og så videre, så snur han seg til sine medarbeidere og skriker: ”Where in hell is Spitsbergen?” (latter).

Men jeg tror det var nyttig å få lagt fram disse problemene for USA, for Tyskland, for Frankrike, England, at vi liksom inviterte dem til å være med oss og drøfte framtida. For det er jo ikke til å stikke under stol at det var en viss gnisning, ikke minst i forhold til Sovjetunionen, når det gjaldt forvaltningen av Svalbard-ressursene. Jeg fikk rapporter fra Ny-Ålesund, de visste ikke hvorvidt man fraktet kull til eller fra Barentsburg. Og da vi åpnet flyplassen oppe på Longyearbyen, noe som var naturlig for bruk fra Sovjet side, så oppdaget vi jo at de hadde plassert statsbatterier for kampfly der oppe, og det likte vi dårlig. Og når dette spørsmålet om familier som skulle få lov til å være sammen med dem som forvaltet Sovjets interesser ved flyplassen, og vi begrenset det, så ble vi jo sett på som umennesker. Det var jo bare det at vi hadde informasjon om at det var jo ikke bare sånn forelskelse som hadde ført til denne familiedannelsen som kom dit, det var jo – ja, altså dette lå jo midt i smørøyet for konflikten øst–vest. Men det var en forbausende slapp holdning fra våre allierte. Det var det også da vi kom i konflikt med Sovjetunionen om gråsonen –

Lange: Ja, for det var det ene store uløste spørsmålet som du nevnte.

Nordli: Ja. Det var heller smått med aktiv støtte. Vi gjorde jo en ganske iherdig innsats for å få forståelse òg, men kan ikke si at det var noen overveldende støtte vi fikk, hvis den var der overhodet. Nå! Hvis det hadde blitt satt på spissen, så kan det vel hende at ting hadde sett annerledes ut. Personlig så jeg det som svært nødvendig at vi fikk en form for regime i dette området. Det dreide seg ikke bare om fisk. Smått om senn har vi fortalt folk at vi tenkte litt på olje den gangen. Men det vesentligste, det var jo den posisjon som denne sonen hadde ved innseilingen til Kola-basen, og det vi ble møtt med fra sovjetisk side, var jo at det eksisterer ikke noe omstridt område. Vi har sektorlinjen basert på et tsardekret fra et eller annet tidspunkt rundt århundreskiftet. Så tsaren har fastlagt det, og det er greit.

Når man diskuterte hva vi tapte og hva vi ga i den sammenheng under disse forhandlingene, må vi aldri glemme at i utgangspunktet nektet Sovjetunionen i det hele tatt å diskutere det. Så vi fikk dem i alle fall til å gjøre det. Så fikk vi da den såkalte midlertidige avtalen.

Lange: Men grunnlaget for at man ikke fikk noe støtte vestfra eller fra sine allierte, har du noen tanker om det? Bortsett fra at Kissinger ikke visste hvor Svalbard lå?

Nordli: Nei altså, mange land rundt omkring, USA, Japan og så videre, de hadde sine uløste spørsmål når det gjaldt grensedragning ute i havet. Da vi forfektet midtlinjeprinsippet som et internasjonalt anerkjent prinsipp, så går jo USA av sted og lager en avtale med Japan om sektorlinjen, og dermed sto vi jo ganske nakne, da, der borti Kreml. (latter) Så, ikke sant, det var et konglomerat av ulike interessekollisjoner som antagelig gjorde at vi ikke fikk den støtten. Men som sagt, hadde det spisset seg til, så går jeg da ut fra at vi hadde fått den støtten som skulle til.

Lange: Jens Evensens rolle her var jo –

Nordli: Helt sentral.

Lange: Helt sentral. Men det var jo også en annen som deltok i dette, og han heter Arne Treholt.

Nordli: Ja.

Lange: Kan du si noe om hvordan du opplevde den situasjonen?

Nordli: (Pause) Det var vondt. Jeg må si jeg hadde stor respekt for Arne Treholt. Hans kunnskap, hans kapasitet og alt dette her. Og det var ikke hyggelig, selvfølgelig. Og enda verre var det for Jens Evensen, som jo antagelig fikk en knekk som han senere aldri kom over. Og for hans far, Torstein Treholt. Jeg måtte gjøre det som var nødvendig å gjøre – lukke igjen øya og la mannen fortsette vel vitende om at han var under oppsikt både av vårt overvåkningspoliti og senere også fra amerikansk side. Dette var vi klar over da vi plasserte ham borti Washington, i New York, i ambassaden der. Vi visste at dersom vi hadde nektet ham å få denne posisjonen, ville vi ha vakt mistanke, og så ville kanskje det hele ha rast sammen. Og ambassadøren vår i New York ble orientert om dette, stakkars mann, han måtte bære dette alene. Jeg har aldri trodd at Arne Treholt var en kynisk spion. Det er mulig, det er mange muligheter til å feile, men jeg nekter å tro det. Derimot led han av politisk

stormannsgalskap. Og jeg tror han fant ut at han personlig skulle redde verden. Og det lyktes bare så passe. Han ble dratt inn i et nett, og det er utrolig, med hans intellekt, at han lot det skje. Men jeg har ingen tro på at det i utgangspunktet for ham var et spørsmål om å komme på tverke med landets interesser. Jeg tror ikke det, men plutselig satt han i det. Han var en gambler, både privat og ellers, og han hadde en utrolig tro på hva han selv kunne utrette, og dette her, det ble som det ble.

Jeg har hatt lange og gode samtaler med Arne etter at han har sonet sin straff, og jeg blir mer og mer sikker på at analysen er riktig. Men som sagt, du kan ikke skjule en forbrytelse bak feilgrep, det lar seg ikke gjøre. Jeg tror han sjøl har innsett at han har seg sjøl å takke for de feilgrep som han så utvilsomt gjorde. Men under delelinjeforhandlingene, likeens forhandlingene om handelsavtalen nede i Brussel og deretter havrettsforhandlingene, så var Jens Evensen og Arne Treholt et utrolig team. De gjorde landet store tjenester.

Lange: Vi har snakket om mange av de tingene som du brant for og brenner for, de tingene som du mente dere fikk gjennomført, og en del av de tingene som ikke ble noe av, eller som gikk i vasken. Men hvis vi beveger oss mot slutten av din periode, så kom dere jo inn i et leie med stor motstand. Du selv fikk store problemer, og de har vært knyttet til splittelsen i Arbeiderpartiet og til den delte ledelsen mellom deg og Reiulf Steen. Det var vel sikkert flere elementer inne. Så hvis du skulle reflektere over hva det var som gikk galt, hva ville du si da?

Nordli: Beslutningen om å dele lederansvaret i Arbeiderpartiet som kom i 1975, var det vel, det var en dårlig måte å komme unna en vanskelig situasjon på. Vi hadde da splittelsen i EF-saken like bak oss. Vi hadde måttet akseptere i Arbeiderpartiet at vi hadde en organisert fraksjon som gikk imot partiets linje. Det var i seg selv en helt uhørt situasjon i forhold til vår tradisjon. Og splittelsen av partiet, den lå like under overflaten. I den sammenheng var det at man fant at man ikke hadde muskler til å ta et oppgjør, men der tror jeg de tok feil. Jeg tror at det hadde vært mindre kraftøddende å ta det da, enn det som skjedde senere. En deling av vervene som partileder og statsminister har aldri vært vellykket i Arbeiderpartiet. Aldri i hele vår historie har vi fått det til, og det ville jo ha vært et under om vi skulle ha klart det. Årsaken til det er egentlig ikke, i alle fall det jeg kjenner best, altså i forholdet mellom Reiulf og meg, jeg kan ikke erindre en eneste stor politisk sak der Reiulf og jeg har hatt ulike standpunkter, verken i utenriks- eller innenrikspolitikk, så enkelt er det. Det er ikke der problemet lå.

Det dannet seg sånne grupperinger bak oss som vi hadde mer eller mindre hånd om og var mer eller mindre glad for. Og av en eller annen merkelig grunn fant de ut at Reiulf tilhørte

den radikale fløy i partiet. Hva de bygde det på, har jeg ennå ikke skjønt. Jeg skulle da tilhøre den høyreorienterte. Vel, greit! Dette var egentlig et påskudd for det som egentlig foregikk i partiet, nemlig et generasjonsskifte. Og det var et ledd i en posisjonering i forhold til det som alle visste måtte komme. Jeg så på meg selv som en del av den brubyggingsoppgaven som skulle til mellom Trygve Bratteli og Gro Harlem Brundtland, altså den gamle og den nye generasjon. Vi var mellomledet, vi skulle prøve å bygge bru. Men i en slik situasjon får du disse brytningene.

Da jeg tok beslutningen om å gå av, så var det to grunner: For det første var jeg klar over at timeglasset for dette kompromisset hadde rent ut, så jeg tok sikte på en løsning i forbindelse med landsmøtet i 1981. Nå var det jo andre ting som grep inn, det førte jo til at dette måtte komme tidligere, og for mitt vedkommende dreide det seg om en fysisk kollaps. Jeg var syk og fikk beskjed av legen om at det var bare en løsning på det, det var å ta et halvt års permisjon. Og det kan noen og hver gjøre, men ikke en statsminister i den situasjonen, det ville jo ha vært en fullstendig umulighet. Så det var bakgrunnen: Punkt 1, at jeg så at dette mellomspillet måtte ta slutt, punkt 2, at det kom en fysisk kollaps som slo det hele over ende. Når det hele ble så dramatisk som det gjorde, var det fordi noen pressefolk hadde fått tak i dette. Det hadde ingen innvirkning på det som senere skjedde, bortsett fra at det hele ble uryddig, men tidsaspektet ville antagelig ha vært akkurat det samme.

Lange: Den situasjonen som preget partiet i denne fasen, som hadde vært under oppseiling i lengre tid, besto den også i en motsetning mellom ulike former å drive politikk på? Var det også en forskjell i politisk kultur og ikke bare i politiske standpunkter?

Nordli: I hovedsak var det vel en forskjell i kultur. Altså, det var den nye generasjonen som var på tur inn og den gamle på tur ut. Og imellom der hadde vi fått framveksten av et utdanningssamfunn, med den enorme betydning det ikke minst hadde for Arbeiderpartiet. Det var en helt ny generasjon med en helt ny bakgrunn som kom inn i partiet, jeg holdt på å si heldigvis. Men min bakgrunn og den nye generasjonens bakgrunn er jo himmelvidt forskjellig. Det er klart at dette har innflytelse både på tenkemåte og handlemåte og – om du vil – politisk kultur. Da jeg kom inn på Stortinget som varamann i 1957, fikk jeg beskjed om at det var ikke noe særlig velsett å forlange ordet i alle fall det første halve året. Nå går du rett fra forberedende på universitetet og inn på Stortinget, og så forlanger du ordet i resepsjonen. (Latter) Så det er jo en viss forskjell, da.

Lange: Ja, det er en av de forskjellene som sikkert har kommet til uttrykk. Men den andre store forskjellen, som vel ser ut til å ha preget manges vurdering, er den nye rollen som mediene spiller. Og du nevnte jo selv her at i ditt tilfelle, eller da du gikk av, så spilte også pressen en direkte rolle, i alle fall i selve publiseringen av og håndteringen av det til slutt. Kan du si litt mer om den dimensjonen slik den utviklet seg, gjennom den tida du var i aktiv politikk?

Nordli: Det er jo en enorm forskjell. I min tid så vi et bilde av en statsråd sånn annenhver måned i Hamar Arbeiderblad. Det var stort sett det vi hadde derifra. Nå har vi dem jo opp i kaffekoppen hver eneste dag. Altså, slitasjen på politikere har blitt enormt mye større, og med slitasje mener jeg at ansiktet blir utslitt. Jeg tror at en av grunnene til at statsministeren vår har sunket så langt ned, det er at han er for ofte på fjernsyn. Jeg tror de fleste vil erkjenne at han gjør en skapelig god jobb, ut fra sine forutsetninger. Man kan være uenig eller enig, men jeg synes det er et rimelig godt politisk håndverk det som utføres. Men når du får ham opp i fanget tre ganger om dagen, altså, i alle verdens fasonger, med fotball og all verdens rart, så blir det til slutt for mye. Så det blir vel med dem som med gamle kunstnere, til slutt så blir de utslitt. Det tror jeg er hans problem. Bondevik tror jeg burde hatt en rådgiver som fortalte at det er bra å være på skjermen, men ikke hver halvtime, det går ikke.

Altså, fra spøk til alvor – det er ingen tvil om at mediene i stor utstrekning har gått over fra å være de som reflekterer politisk virksomhet til å bli de som influerer på politisk virksomhet. De setter dagsorden, og et av problemene med dem er jo at de blir så enormt smale. Man setter disse sterke prosjektørene på en liten bit av et større hele, lager diskusjoner og meningsmålinger og greier om dette, uten at man har sjanse til å få sammenhengen. Og så sier man at politikerne må bli flinkere til å sette dagsorden. Ja, hvordan i all verden skal de gjøre det, for man kan ikke tvinge seg inn i de sterke mediene. Og når man diskuterer maktstrukturer og så videre, så tror jeg at man med fordel burde diskutere hvordan maktstrukturen egentlig påvirkes. Om ikke mediene er med på å redusere de folkevalgtes innflytelse nettopp på grunn av denne situasjonen der de har en så dominerende plass.

Bergh: En viktig endring her som kanskje kan belyse dette noe, er jo den nye, kan vi si, funksjon som den gamle arbeiderpartipressen –

Nordli: Ja.

Bergh: – har fått etter hvert. Gjennom, kan vi si, den gamle politiserte A-pressen hadde man jo en informasjonskanal på en helt annen måte enn man fikk etter hvert, hvor det liksom skulle være fri og kritisk journalistikk, ikke sant. Det var jo et regnskap med både pluss- og minussider denne avpolitiseringen av A-pressen, kan man si. Jeg vet ikke om du har noen synspunkter på det.

Nordli: Jo da. Jeg var selv med i min ungdom å reise rundt i Hedmark og selge andeler i Hamar Arbeiderblad for 20 kroner stykket. Noen ganger var det jo et spørsmål om å få inn penger så du fikk betalt lønningene neste måned. Disse andelene omsettes i dag for millionbeløp etter at Hamar Arbeiderblad har blitt en stor butikk, frigjort fra partiet. Resultatet av det er at partiet leter febrilsk etter å finne en annen innfallsvinkel, og de starter sin egen månedsavis for liksom å kompensere dette. Jeg skal ikke gå inn på hva som er riktig eller galt, men det jeg er brennsikker på, er at i forhold til den politiske utvikling så var det galt at arbeiderbevegelsen mistet sitt talerør. Jeg er klar over journalistens frihet, men er det så sikkert at den er så stor? Er det så sikkert at journalistisk frihet er så framtreddende i medier som i dag noteres på børsen? Kan det ikke hende at det er andre maktstrukturer som griper inn i journalistikkens frihet enn det var da vi hadde vår gamle arbeideravis som alle visste hva var? Det var jo ikke noe tvil om hva Arbeiderbladet sto for.

Nå, dette er en diskusjon som andre må finne ut av. Men det er en diskusjon som bør tas, fordi – om de liker det eller ikke – de disponerer en maktposisjon som er ganske stor i disse mediene. Ofte gjør de det uten å ha ansvaret for konsekvenser som en politiker må ha. Og det er situasjonen nå, utvilsomt, at mediene har spilt en vesentlig rolle i å sette den politiske dagsorden. Og når politikere da skal prøve å få sin plass i mediene, appellerer de til de mest halsbrekkende utspill. Jo mer tåpelige de er, jo større plass får de i. Da Carl I. Hagen fant ut at han skulle ødelegge statsministerens siste pressekonferanse, så greide han jo det med glans. Og i stedet for da å få en diskusjon om hva denne regjeringen tross alt har gjennomført og hva den står for, altså et reelt grunnlag for å vurdere regjeringens innsats, så fikk vi en idiotisk diskusjon om hvorvidt statsministeren skulle gå av i dag eller i morgen. Tøv! Men mediene grep det, det var ikke noe interessant å fortelle om hva Bondevik la fram av resultater for denne regjeringen, det er ingen som vet det. Derimot vet de at Hagen ville kaste Bondevik åtte dager etter at han sørget for at Bondevik fikk budsjettet sitt vedtatt. Det har vel også litt med politisk anseelse å gjøre, har det ikke det?

Pharo: Jo, og det er jo noe med at selv om pressen selvfølgelig på et vis var partistyrte tidligere, så utførte den en oppgave med faktisk å referere hva som ble sagt og gjort, og det er jo nå henimot borte.

Nordli: Jeg husker eksempler på den gamle presselosjen i Stortinget. Jeg hadde hatt et innlegg i Stortinget som jeg sjøl ikke syntes var noe særlig vellykket, noe det heller ikke var. Så leste jeg et referat i Aftenposten, og det var jo helt utrolig. Så jeg gikk til denne journalisten og sa: ”Ja, men hør her, jeg sa jo ikke det her.” ”Nei,” sa han ”men det var dette du burde ha sagt.” (Latter) Det hadde han rett i. I dag ville jeg antagelig ha blitt uthengt som nærmest åndssvak på grunn av dette tøvete innlegget. Den gangen satte de seg ned og spurte: ”Hva var det nå denne guttungen mente nå, da?” Og så skrev de det jeg burde ha sagt. Altså, her har du litt av forskjellen.

Lange: Ja, du har pekt på hvordan dette mediebildet preger velgerens eller befolkningens forhold til politikken og politikerne. Hvis vi snur det rundt og spør på hvilken måte dette har endret politikernes arbeidsbetingelser, så har du jo vært inne på det. Men kunne du si litt mer om hva det krever fra politikerhold?

Nordli: Som politiker må du jo forholde deg til det som er situasjonen. Du kan like eller mislike at det ser sånn ut, men det er bare det at det er hverdagen. Og det andre er at en politiker han, en del av forutsetningene for å fungere politisk er jo at du når ut til folk flest, ikke sant, og for å få det til så er du avhengig av mediene. Og det er her det skurrer i dag, fordi det er så få medier som gir plass til noenlunde sammenhengende refleksjoner og synspunkter. Det er disse spissformuleringene som fanges opp. Når du ser på denne parodien av politisk debatt som du av og til ser i Standpunkt og hva det nå heter alt dette her, har jeg inntrykk av at hovedsaken er å markedsføre programlederen. Og det er klart at dette etter hvert former folks holdning til det hele. De sier at politikerne gjør ikke annet enn å slåss. Bevare meg vel, jeg gikk på Stortinget i 27 år, jeg kjenner meg ikke igjen. Vi sloss ikke. Selvfølgelig var vi politiske uenige og så videre, men 90 prosent av tida jobbet vi jo i sammen. Og slik tror jeg det er tilfelle nå også. Når du ser på disse budsjettbehandlingene, det skapes dramatik, det er regjeringskrise, og så videre. Hvis du setter deg rolig ned og ser på det, så dreier det seg om et par prosent av dette svære budsjettet, det er jo ikke noe mer. Så det er jo ikke sånn all verden, da. Men dette blir ikke klart for folk flest fordi folk får det ikke på en måte sånn at de oppfatter det.

Lange: Slik at styringsproblemet også er blitt vanskeligere, mener du, gjennom den måten man kommuniserer –

Nordli: Ja.

Lange: – ikke bare hvordan folk kommuniserer til politikerne, men hvordan politikerne kommuniserer med folket den andre veien.

Nordli: Ja.

Lange: Mener du at de som kom inn med den nye politiske kulturen, var mer oppmerksom på eller mer forberedt på denne situasjonen enn dere som hadde vært der lenger, altså at den nye generasjonen hadde et annet forhold til dette enn dere?

Nordli: Egentlig tror jeg ikke det. Jeg tror at uansett så sto de plutselig oppe i dette, og det var nærmest en sånn sjokkvirkning. Blant annet at de oppdaget at samfunnet ikke bestandig var slik som mediene tegnet det, gudskjelov og takk. Så selvfølgelig, for oss eldre var dette vanskeligere, vi var vokst opp med knapt nok en radio og alt det her, så de yngre, de har et helt annet tak på dette, og de forstår vel mer av det. Men det som blir igjen som et problem, det er å finne løsningen på hvordan rollefordelingen mellom politikere og medier skal være. Ønsker vi medier som skal reflektere det som skjer i det politiske liv? Selvfølgelig med sine politiske holdninger, det må de gjerne ha, men at de skal gi en refleks nærmest i folkeopplysningens tjeneste, eller ønsker vi sterke medier som er med og setter dagsorden og så øver reell innflytelse på utviklingen i samfunnet? Og da er vi tilbake igjen til denne diskusjonen om maktfordeling som Stortinget hoppet elegant over, noe av det siste de gjorde i denne sesjon. De tok ikke den debatten, dessverre. Og grunnen er kanskje den at de er redd for at de ikke skal få skikkelig plass for sitt innlegg i morgen. Jo, men det der er et poeng.

Lange: Du må ikke legge deg ut med journalisten, for da risikerer du ikke å få dekning. Hvor er demokratiet oppi det?

Pharo: Har du noe inntrykk av at dette er en tabloidisering som er sterkere i Norge enn i for eksempel i de andre –

Nordli: Nei, jeg tror det er enda verre i –

Pharo: – skandinaviske landene?

Nordli: Nei, det vet jeg ikke, men jeg har et inntrykk av at det er ikke et hår bedre, hvis det ikke er enda verre andre steder. Så det er nok ikke engang i hovedsak et norsk –

Pharo: Nei, sånn i allmenhet er det opplagt ikke et norsk fenomen, men spørsmålet er jo om det muligens andre steder er en større differensiering i mediene slik at du slipper en helt allmenn tabloidisering.

Nordli: Det vet jeg ikke. Det jeg vet, er at stadig flere av disse mediene blir avhengige av de store overskriftene for å få annonseinntekter, og kom ikke og fortell meg at det ikke har innflytelse på deres redaksjon. Men det får du ingen til å erkjenne. Jeg tror det er sånn.

Pharo: Ja, sjansen er åpenbart til stede.

Nordli: Ja, er det ikke det da?

Pharo: Jo, selvfølgelig er det det.

Lange: Jeg tror vi da kan si takk for en lang og veldig god samtale som vi har hatt stort utbytte av.

Nordli: I like måte. Takk skal dere ha.